

FAKULTETA ZA UPORABNE DRUŽBENE ŠTUDIJE V
NOVI GORICI

POROČILO

**MEDIJSKE NAVADE STAREJŠIH
(65 LET IN VEČ):**

poročilo kvalitativne raziskave

Mateja Rek, Predrag Ljubotina, Anja Bratoš

Ljubljana, september 2026

MEDIJSKE NAVADE STAREJŠIH (65 LET IN VEČ): poročilo kvalitativne raziskave

Mateja Rek, Predrag Ljubotina, Anja Bratoš

Leto izdaje: 2026

PRILOŽENE DATOTEKE

PRILOGA 1 Vodilo za fokusno skupino

PRILOGA 2 Demografski vprašalnik in izjava o soglasju

PRILOGA 3 Prepisi fokusnih skupin in demografski podatki udeležencev

PRILOGA 4 Kodna knjiga (Codebook)

PRILOGA 5 Prikaz analitičnega postopka kvalitativne vsebinske analize

PRILOGA 6 Kodirne tabele (Coding Workbook) DOM 1 / DU 1 / DU 2 / MGC1 / MGC 2A /
MGC 2B

PRILOGA 7 Analitične beležke

PRILOGA 8 Primerjalne analitične matrike fokusnih skupin

Infrastrukturni program – zbiranje, vodenje in arhiviranje podatkov o medijski pismenosti financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije – ARIS kot infrastrukturni program. Sredstva je ARIS zagotovila po pogodbi št.1000-22-2916.

KAZALO VSEBINE

POVZETEK	3
ABSTRACT	4
Keywords: media and digital literacy, older people, digital autonomy, hybrid media repertoire, critical media literacy, focus groups.	4
1 UVOD	5
2 IZHODIŠČA	7
2.1 Oprelitev raziskovalnega problema	7
2.1.1 Staranje prebivalstva, digitalna preobrazba družbe in pomen medijske ter digitalne pismenosti	8
2.1.2 Družbeni in etični pomen raziskovanja medijskih navad starejših	8
2.2 Namen raziskave	9
2.3 Cilji raziskave	9
2.3.1 Splošni raziskovalni cilj	9
2.3.2 Specifični raziskovalni cilji	10
2.4 Raziskovalna vprašanja	10
2.4.1 Glavno raziskovalno vprašanje	10
2.4.2 Specifična raziskovalna vprašanja	10
2.5. Tematski sklopi	11
3 METODOLOGIJA	13
3.1 Metoda/e raziskovanja	13
3.2 Metoda vzorčenja in opis vzorca	14
3.3 Opis raziskovalnega instrumenta	15
3.4 Proces zbiranja podatkov – raziskovalni dnevnik	15

3.5 Metoda analize zbranih podatkov	17
3.6 Analitični okvir kvalitativne vsebinske analize	18
4 PREDSTAVITEV REZULTATOV Z ODGOVORI NA RAZISKOVALNA VPRAŠANJA.	24
4.1 Medijske navade starejših prebivalcev Slovenije (RQ1)	24
4.1.1 Medijske navade med kontinuiteto in digitalno preobrazbo	24
4.1.2 Tradicionalni mediji kot stabilna osnova medijskega repertoarja	24
4.1.3 Pametni telefon kot nosilec digitalne konvergenca	25
4.1.4 Selektivna medijska raba kot izraz aktivnega uporabnika	26
4.2 Mediji in kakovost življenja (RQ2)	26
4.2.1 Mediji kot vir podpore in obremenitve vsakdanjega življenja	26
4.2.2 Informiranost kot temelj zaznane kakovosti življenja	27
4.2.3 Mediji kot dejavnik socialne povezanosti in samostojnosti	27
4.2.4 Psihološki stroški medijske izpostavljenosti	28
4.2.5 Uravnavanje medijske izpostavljenosti kot izraz medijske pismenosti	29
4.3 Spremljanje novic in zaupanje (RQ3)	29
4.3.1 Spremljanje novic kot del vsakodnevne rutine	30
4.3.2 Selektivno zaupanje kot prevladujoči vzorec	30
4.3.4 Primerjanje več virov kot strategija kritične presoje	31
4.3.5 Novi dejavniki nezaupanja v digitalnem okolju	31
4.3.6 Lokalni in tuji mediji kot referenčni okvir zaupanja	32
4.4 Uporaba interneta (RQ4)	32
4.4.1 Od občasne uporabe do vsakodnevne digitalne infrastrukture	32
4.4.2 Iskanje informacij ostaja osrednja funkcija interneta	32

4.4.3 Internet kot orodje vsakodnevne organizacije.....	33
4.4.4 Internet kot prostor učenja in osebnega razvoja.....	33
4.4.5 Digitalna vključenost ostaja neenakomerna.....	34
4.4.6 Premišljena uporaba interneta	34
4.5 Digitalne kompetence in varnost (RQ5).....	35
4.5.1 Digitalne kompetence kot proces prilagajanja	35
4.5.2 Premišljen izbor digitalnih kompetenc	35
4.5.3 Samostojnost kot pokazatelj digitalne kompetence.....	36
4.5.4 Previdnost kot temelj digitalne varnosti	36
4.5.5 Učenje kot trajna značilnost digitalne vključenosti.....	37
4.6 Družbena omrežja in spletne storitve (RQ6)	37
4.6.1 Selektivna digitalna vključenost v vsakdanjem življenju	37
4.6.2 Družbena omrežja kot sredstvo ohranjanja socialnih stikov.....	38
4.6.3 Družbena omrežja med koristmi in zadržki	38
4.6.4 Spletne storitve kot podpora samostojnosti.....	39
4.6.5 Zaupanje kot pogoj uporabe spletnih storitev	39
4.6.6 Deljenje informacij kot premišljena odločitev	40
4.7 Vrednotenje medijskih vsebin (RQ7).....	40
4.7.1 Kakovost medijskih vsebin skozi perspektivo starejših uporabnikov	40
4.7.2 Negativizem kot prevladujoča značilnost sodobnega poročanja.....	41
4.7.3 Kakovost razumejo kot poglobljenost in kontekst	41
4.7.4 Senzacionalizem in politična polarizacija kot dejavnika nezaupanja.....	41
4.7.5 Aktivno vrednotenje medijskih vsebin	42

4.7.6 Iskanje alternativnih kakovostnih virov	42
4.8 Izzivi in priložnosti za medijsko pismenost (RQ8).....	43
4.8.1 Medijska pismenost kot pogoj aktivnega staranja	43
4.8.2 Vseživljenjsko učenje kot osrednja priložnost	43
4.8.3 Kritično vrednotenje informacij kot ključna kompetenca prihodnosti	44
4.8.4 Socialna podpora kot pogoj digitalne vključenosti.....	44
4.8.5 Ovire niso predvsem tehnološke	45
4.8.6 Medijska pismenost kot odgovorna uporaba digitalnega okolja	45
4.9 Povzetek odgovorov vseh osmih raziskovalnih vprašanj	46
5 DISKUSIJA.....	48
5.1 Hibridni medijski repertoar kot temelj sodobnih medijskih praks.....	48
5.2 Digitalna avtonomija kot razsežnost samostojnega delovanja	49
5.3 Kritična medijska pismenost in odgovorno odločanje	51
6 OMEJITVE RAZISKAVE	55
7 SKLEP	57

KAZALO SLIK

Slika 1 Analitični okvir kvalitativne vsebinske analize.....	19
--	----

KAZALO TABEL

Tabela 1 Osnovna kategorizacija.....	20
Tabela 2 Glavne kategorije in podkategorije kvalitativne vsebinske analize	21

POVZETEK

Pospešena digitalna preobrazba družbe ter vse večja vpetost informacijskih in komunikacijskih tehnologij v vsakdanje življenje spreminjata načine dostopanja do informacij, komuniciranja in uporabe storitev. Od posameznikov zahtevata kritično vrednotenje vsebin in varno ravnanje v digitalnem okolju, pri čemer se s posebnimi izzivi srečujejo pripadniki ranljivih skupin. Namen pričujoče raziskave je pridobiti poglobljen vpogled v vsakdanje medijske prakse starejših prebivalcev Slovenije ter z njimi povezane izkušnje, vrednotenja, stališča. Posebna pozornost je namenjena tudi vlogi medijske in digitalne pismenosti pri digitalni vključenosti starejših ter njenemu pomenu za kakovost njihovega življenja.

Empirični del temelji na kvalitativnem raziskovalnem pristopu. Gradivo je bilo zbrano v šestih fokusnih skupinah, v katerih je sodelovalo 46 oseb, starih 65 let in več, različnih demografskih značilnosti. Kvalitativna vsebinska analiza je med drugim pokazala, da medijske in digitalne pismenosti starejših ni mogoče omejiti zgolj na tehnične uporabniške kompetence. Kot osrednje razsežnosti so se izoblikovali hibridni medijski repertoar, digitalna avtonomija in kritična medijska pismenost. Njihovo prepletanje pa odraža kompleksen odnos starejših do informacij in medijskih vsebin ter raznovrstne načine uporabe tradicionalnih in digitalnih medijev, pri čemer se kot pomembna vidika kažeta predvsem ohranjanje samostojnosti in dejavno vključevanje v družbo.

Čeprav rezultatov zaradi kvalitativne narave raziskave ni mogoče posploševati na celotno populacijo starejših prebivalcev Slovenije, ti dopolnjujejo kvantitativna spoznanja o medijskih praksah obravnavane ciljne skupine. Ponujajo boljše razumevanje pomena medijev in digitalnih tehnologij v vsakdanu starejših ter opozarjajo na področja, kjer je dodatna podpora potrebna. Izsledki so hkrati izhodišče za nadaljnje proučevanje obravnavane tematike. Njihova uporabna vrednost se kaže predvsem v podpori prizadevanjem za krepitev medijske in digitalne pismenosti starejših ter večjo dostopnost digitalnega okolja.

Ključne besede: medijska in digitalna pismenost, starejši prebivalci, digitalna avtonomija, hibridni medijski repertoar, kritična medijska pismenost, fokusne skupine.

ABSTRACT

The accelerating digital transformation of society and the growing integration of information and communication technologies into everyday life are changing the ways in which people access information, communicate, and use services. Individuals are increasingly required to critically evaluate content and navigate digital environments safely, with members of vulnerable groups facing particular challenges. The aim of the present study is to provide an in-depth insight into the everyday media practices of older adults in Slovenia, as well as their related experiences, evaluations, and attitudes. Attention is also given to the role of media and digital literacy in promoting the digital inclusion of older adults and enhancing their overall quality of life.

The empirical part of the study is based on a qualitative research approach. Data were collected through six focus groups involving 46 participants aged 65 and over with diverse demographic characteristics. The qualitative content analysis showed, among other findings, that media and digital literacy among older adults cannot be reduced solely to technical user competencies. Three key dimensions emerged: a hybrid media repertoire, digital autonomy, and critical media literacy. Their interplay reflects the complex relationship older adults have with information and media content, as well as the diverse ways in which they use traditional and digital media. In this context, maintaining autonomy and active participation in society emerge as particularly important aspects.

Although the findings cannot be generalised to the entire population of older adults in Slovenia due to the qualitative nature of the study, they complement quantitative evidence on the media practices of the target group. They provide a better understanding of the significance of media and digital technologies in the everyday lives of older adults and highlight areas where additional support is needed. The findings also provide a basis for further research on the topic. Their practical relevance lies primarily in supporting efforts to strengthen media and digital literacy among older adults and improve the accessibility of the digital environment.

Keywords: media and digital literacy, older people, digital autonomy, hybrid media repertoire, critical media literacy, focus groups.

1 UVOD

Digitalna preobrazba korenito spreminja dostopanje do vsebin in načine komuniciranja pri čemer vse bolj posega tudi na področja javnih in zasebnih storitev. Mediji in sodobne tehnologije so postali nepogrešljiv del družbene stvarnosti, njihova razširjenost pa od posameznikov zahteva premišljeno ravnanje z informacijami in varno delovanje v digitalnem okolju. V teh okoliščinah pridobivata medijska in digitalna pismenost vse pomembnejši vlogi. Poleg tega razmah družbenih omrežij in množica dostopnih vsebin, med katerimi so tudi zavajajoče ali neresnične, le še povečujeta njun pomen pri odgovornem in informiranem vključevanju v sodobno družbo.

Na tem področju se s podobnimi izzivi srečujejo tudi starejši. Čeprav številni spremljajo tako tradicionalne kot novejšje medije, se njihove medijske navade, vrednotenja in stališča ter stopnja digitalne vključenosti precej razlikujejo. Gre za heterogeno skupino, katere odnos do tehnologij zaznamujejo različne okoliščine in predhodne izkušnje. Pri tem imajo pomembne vplive značilnosti bivalnega in socialnega okolja. Nenazadnje pa aktivna participacija v digitalni družbi presega zgolj vprašanje dostopa do tehnologij in storitev ter lahko pomembno vpliva na možnosti za samostojno delovanje in ohranjanje socialnih stikov.

Za celovitejšo obravnavo teh procesov je torej potreben pristop, ki medijsko in digitalno pismenost starejših preučuje v povezavi z njihovimi praksami in širšimi vidiki kakovosti bivanja. Spoznanja pa imajo poleg znanstvenega pomena tudi uporabno vrednost, saj jih je mogoče uporabiti pri oblikovanju izobraževalnih in podpornih ukrepov ter razvoju rešitev, prilagojenih potrebam te ciljne skupine.

V ta namen sta bili leta 2026 v okviru infrastrukturnega programa Medijska pismenost izvedeni dve ločeni raziskavi, zasnovani na različnih metodoloških pristopih. Kvalitativni del je predmet pričujočega poročila, kvantitativni nabor podatkov Medijske navade starejših (65 let in več) pa je predstavljen in dostopen na spletni strani www.pismenost.si. Slednji obravnava značilnosti medijske in digitalne pismenosti prebivalcev Slovenije, starih 65 let in več, s poudarkom na njihovih medijskih navadah. Na podlagi 701 veljavnih vprašalnikov je mogoče oceniti razširjenost posameznih praks ter spremljati spremembe glede na predhodno raziskavo Rek, Kovačič in Brumat (2018). Pristopa se vsebinsko in metodološko dopolnjujeta, saj kvalitativna

analiza omogoča poglobljen vpogled v izkušnje sodelujočih, kvantitativni podatki pa pokažejo, v kolikšni meri so obravnavani pojavi v proučevani populaciji prisotni.

2 IZHODIŠČA

2.1 Opredelitev raziskovalnega problema

V okviru Infrastrukturnega programa *Medijska pismenost* Fakultete za uporabne družbene študije v Novi Gorici od leta 2013 poteka sistematično zbiranje primarnih podatkov o medijskih pismenosti prebivalcev Slovenije. Raziskovalne aktivnosti vključujejo različne družbene skupine, posebna pozornost pa je namenjena tistim, ki se pogosteje srečujejo z ovirami pri dostopu do informacij ali uporabi komunikacijskih tehnologij. Mednje sodijo tudi osebe, stare 65 let in več. V obdobju 2022–2027 poteka ta cikel že drugič.

Zasnova ponovljenih presečnih raziskav omogoča spremljanje sprememb v vzorcih uporabe medijev ter ravneh medijske in digitalne pismenosti skozi čas. Tako nastaja podlaga za primerjalne analize v širšem družbenem in tehnološkem kontekstu.

Vzporedno pa kvantitativne ugotovitve dopolnjujemo tudi s kvalitativnimi, saj slednje omogočajo vsebinsko poglobitev in umestitev numeričnih rezultatov v širši kontekst. Na podlagi opisov izkušenj posameznikov in identifikaciji globljih pomenov, ki jih ti pripisujejo svojim komunikacijskim praksam, tako presežemo zgolj popisovanje razširjenosti proučevanih pojavov.

V letu 2026 je naša pozornost usmerjena v medijske navade in pismenost starejših prebivalcev Slovenije. Posebej nas zanima, kako ti uporabljajo digitalne tehnologije, dostopajo do informacij ter se soočajo s spremembami, ki jih prinaša digitalizacija. Potreba po podrobnejši obravnavi tega področja izhaja iz razmeroma skromne raziskanosti medijskih praks oseb, starih 65 let in več, v slovenskem prostoru. Njihov položaj postaja vse pomembnejši tudi zaradi naraščajoče vpetosti spletnih storitev v različna področja družbe ter sprememb značilnosti medijskega prostora, zaznamovanega s širjenjem dezinformacij. Sposobnost premišljene in varne rabe sodobnih tehnologij zato pomembno vpliva na možnosti samostojnega delovanja. Pri starejših pa moramo pri tem upoštevati razlike v pridobljenih spretnostih in razpoložljivosti podpore ter okoliščine, povezane z dejstvom, da so odraščali in velik del življenja preživeli v pretežno analognem komunikacijskem okolju.

2.1.1 Staranje prebivalstva, digitalna preobrazba družbe in pomen medijske ter digitalne pismenosti

Evropa se sooča z izrazitimi demografskimi spremembami, med katerimi izstopa staranje prebivalstva. Digitalna preobrazba sočasno spreminja načine komuniciranja in pridobivanja informacij, vse več storitev se seli v spletno okolje. Sposobnost učinkovite uporabe digitalnih možnosti zato pridobiva pomen pri ohranjanju samostojnosti in vključevanju v družbo. Tehnološki razvoj odpira nove možnosti povezovanja ter olajšuje opravljanje številnih vsakdanjih dejavnosti, vendar njegove prednosti niso enako dostopne vsem. Neenakosti potencialno dodatno poglobljajo razlike v znanju in spretnostih.

Vprašanje je posebej relevantno pri populaciji starejših, vendar medijske navade in stopnja digitalne vključenosti tudi znotraj te skupine niso enotne. Raznolikost se povezuje z možnostmi samostojnega urejanja opravil in sodelovanja v družbenem življenju ter posledično s kakovostjo življenja na splošno. Medijska in digitalna pismenost zato ne zadevata le tehničnega obvladovanja naprav in storitev, temveč vključujeta premišljen odnos do medijskih vsebin ter varno ravnanje na spletu. Pomanjkanje ustreznih spretnosti pa lahko omejuje avtonomijo posameznika in njegovo družbeno participacijo.

2.1.2 Družbeni in etični pomen raziskovanja medijskih navad starejših

Proučevanje medijskih navad in digitalne pismenosti starejših ima pomembno družbeno vrednost, saj omogoča boljše razumevanje njihovih izkušenj in položaja v spreminjajočem se medijskem prostoru. Kvalitativni pristop pri tem udeležencem daje možnost, da z lastne perspektive pojasnijo, kako doživljajo tehnološke spremembe in s kakšnimi izzivi se ob tem srečujejo. Pridobljena spoznanja so podlaga za oblikovanje ukrepov, ki se bolj neposredno odzivajo na njihove potrebe, ter razvoj dostopnejših rešitev za krepitev digitalne vključenosti.

Obravnavana problematika odpira tudi pomembna etična vprašanja. Pri delu s starejšimi je treba upoštevati okoliščine, zaradi katerih so nekateri morda bolj izpostavljeni tveganjem ali potrebujejo dodatno podporo, ne da bi jih pri tem obravnavali kot homogeno ranljivo skupino. Posebnega pomena sta spoštovanje njihove avtonomije in zagotavljanje prostovoljnega sodelovanja na podlagi informiranega soglasja. Na potek zbiranja podatkov lahko vplivajo razlike v zdravstvenem stanju ali drugih zmožnostih udeležencev raziskave, zato mora biti

način sodelovanja prilagojen njihovim konkretnim potrebam. Pomembni sta razumljiva komunikacija in ustrezna zaščita njihove zasebnosti.

Etična razsežnost presega sam raziskovalni proces. Neenake možnosti dostopa do informacij in storitev v različnih obsegi omejujejo sodelovanje starejših v vse bolj digitalizirani družbi, dodatno tveganje pa predstavlja izpostavljenost zavajajočim vsebinam. Odgovornost za zmanjševanje teh razlik zato ni zgolj na posamezniku, temveč zahteva ustvarjanje pogojev, v katerih imamo vsi prebivalci enake možnosti za čim bolj samostojno uporabo sodobnih tehnologij.

2.2 Namen raziskave

Namen raziskave je poglobljeno proučiti medijske navade prebivalcev Slovenije, starih 65 let in več, ter njihovo uporabo sodobnih komunikacijskih tehnologij. V ospredju so izkušnje in stališča udeležencev, skozi katere je mogoče bolje razumeti tudi njihovo doživetje lastne medijske in digitalne pismenosti.

Proučevanje zajema tradicionalne in novejšje medije ter vlogo, ki jo ti imajo v življenju starejših. Pozornost je namenjena njihovem odnosu do novic in informacij, kot tudi integraciji spletnih možnosti v različne dejavnosti. Pomemben del predstavlja kritična presoja medijskih vsebin, pri digitalnih praksah pa nas zanimajo predvsem segmenti varnosti, samostojnosti in ovir, s katerimi se srečujejo.

Ugotovitve omogočajo podrobnejše razumevanje njihovih izkušenj v sodobnem medijskem prostoru in okoliščin, povezanih z njihovo digitalno vključenostjo. Poleg znanstvenega prispevka predstavljajo izhodišče za oblikovanje konkretnih ukrepov, prilagojenih prepoznanim potrebam, ter spodbujanje bolj enakovrednega sodelovanja te populacije v družbi.

2.3 Cilji raziskave

2.3.1 Splošni raziskovalni cilj

Preučiti, kako starejši prebivalci Slovenije uporabljajo medije in digitalne tehnologije ter kako to vpliva na njihove življenjske okoliščine, zaznavanje medijskih vsebin, digitalne kompetence in kakovost življenja.

2.3.2 Specifični raziskovalni cilji

RC1: Analizirati, katere medije starejši prebivalci Slovenije najpogosteje uporabljajo ter kako jih vrednotijo v vsakdanjem življenju.

RC2: Preučiti, kako starejši zaznavajo vpliv posameznih medijev na njihovo kakovost življenja.

RC3: Raziskati njihove navade spremljanja novic ter stopnjo zaupanja v novice in informacijske vire.

RC4: Ugotoviti, kako starejši uporabljajo internet ter za katere vsakodnevne aktivnosti ga najpogosteje vključujejo.

RC5: Oceniti zaznane digitalne kompetence starejših ter njihovo zaznavanje varnosti pri uporabi digitalnih okolij.

RC6: Analizirati njihove izkušnje z uporabo družbenih omrežij in spletnih storitev (npr. spletno bančništvo, spletno nakupovanje in e-zdravje).

RC7: Preučiti, kako starejši ocenjujejo kakovost in uravnoteženost medijskih vsebin, zlasti glede pozitivnosti in negativnosti novic.

RC8: Opredeliti ključne izzive in priložnosti za razvoj medijske in digitalne pismenosti starejših v prihodnosti.

2.4 Raziskovalna vprašanja

2.4.1 Glavno raziskovalno vprašanje

RQ1: Katere medije starejši prebivalci Slovenije najpogosteje uporabljajo in kako jih vrednotijo v kontekstu vsakdanjega življenja?

2.4.2 Specifična raziskovalna vprašanja

RQ2: Kako starejši prebivalci Slovenije zaznavajo vpliv posameznih medijev na kakovost njihovega življenja?

RQ3: Kakšne so njihove navade spremljanja novic ter v kolikšni meri novicam zaupajo?

RQ4: Kako starejši prebivalci Slovenije uporabljajo internet in za katere namene ga najpogosteje vključujejo v vsakdanje aktivnosti?

RQ5: Kako starejši prebivalci Slovenije ocenjujejo lastne digitalne kompetence ter varnost uporabe digitalnih okolij?

RQ6: Kakšne so njihove izkušnje z uporabo družbenih omrežij ter spletnih storitev (spletno bančništvo, spletno nakupovanje in e-zdravje)?

RQ7: Kako starejši prebivalci Slovenije ocenjujejo kakovost in uravnoteženost medijskih vsebin (npr. pozitivnost/negativnost novic)?

RQ8: Kateri so po mnenju starejših ključni izzivi in priložnosti na področju medijske in digitalne pismenosti v prihodnosti?

2.5. Tematski sklopi

Na podlagi raziskovalnih vprašanj in strukturiranega vodila za fokusne skupine je bila analiza podatkov organizirana v naslednje tematske sklope:

1. Uporaba in izbor medijev

Obsega najpogosteje uporabljene medije (televizijo, radio, tiskane medije in internet), razloge za njihovo izbiro ter subjektivno vrednotenje njihovega pomena v vsakdanjem življenju.

2. Mediji in kakovost življenja

Obravnava zaznani vpliv posameznih medijev na vsakdanje življenje ter preference glede tistih, ki jih udeleženci ocenjujejo kot najpomembnejše oziroma nenadomestljive.

3. Spremljanje novic in zaupanje v informacije

Zajema pogostost spremljanja novic in stopnjo zaupanja v medijske vsebine pri čemer vključuje tudi presojo, v kolikšni meri te omogočajo oblikovanje realne slike družbenega dogajanja.

4. Digitalne prakse in uporaba interneta

Vključuje pogostost in namene uporabe interneta, kot so informiranje, komunikacija, spletno nakupovanje, elektronsko bančništvo in dostop do digitalnih zdravstvenih storitev.

5. Družbena omrežja in deljenje informacij

Obravnava uporabo družbenih omrežij ter načine deljenja vsebin, pri čemer posebno pozornost namenja tudi vrstam informacij, ki jih udeleženci posredujejo drugim.

6. Digitalne kompetence in varnost

Obsega subjektivne ocene digitalnih kompetenc ter zaznavanje varnosti na spletu, pri čemer vključuje vprašanja zasebnosti in varovanja osebnih podatkov.

7. Zaznava medijske vsebine

Obravnava zaznavanje uravnoveženosti novinarskih vsebin, predvsem z vidika njihove pozitivne oziroma negativne naravnosti.

8. Izzivi in priložnosti medijske in digitalne pismenosti

Zajema razmišljanja udeležencev o prihodnjem razvoju medijske in digitalne pismenosti, prepoznane izzive ter predloge za izboljšanje podpore starejšim uporabnikom.

3 METODOLOGIJA

Poročilo temelji na kvalitativnem raziskovalnem pristopu, ki ponuja poglobljeno razumevanje izkušenj starejših ter pomenov, ki jih ti pripisujejo rabi medijev in digitalnih tehnologij. V ospredju je subjektivistična ontološka ter interpretativna epistemološka perspektiva, ki izhaja iz predpostavke, da je družbena realnost oblikovana skozi posameznikove izkušnje in njegove razlage vsakdanjih praks (Lamut in Macur 2012)¹.

Kvalitativni del raziskave je usmerjen v interpretacijo vsebin, ki jih ni mogoče ustrezno zajeti zgolj s kvantitativnimi merili, saj njihovo razumevanje zahteva upoštevanje širšega konteksta in osebnih izkušenj udeležencev. Na tej podlagi poročilo ne obravnava statističnih trendov ali sklepov na ravni populacije, temveč se v primerjavi s poročilom *Medijske navade starejših* (Rek, Ljubotina in Bratoš 2026), ki temelji na deskriptivni statistični analizi, osredotoča na analitično obdelavo in interpretacijo kvalitativno zbranih podatkov, pridobljenih v fokusnih skupinah.

To omogoča poglobljen vpogled v odnos starejših do medijev in digitalnih tehnologij ter njihovo uporabo v vsakdanjem življenju. Hkrati pa nudi prepoznavanje ključnih tem in vzorcev, ki se kažejo v pripovedih udeležencev, ter tako prispeva k celovitejšemu razumevanju obravnavanega raziskovalnega problema (Vogrinc 2008).

3.1 Metoda/e raziskovanja

V raziskavi smo uporabili raziskovalni instrument v obliki polstrukturiranega intervjuja z usmeritvenimi vprašanji odprtega tipa za izvedbo fokusnih skupin. Metoda je posebej primerna, ko je treba v razmeroma kratkem času pridobiti odgovore večjega števila udeležencev, kadar raziskovalni interes vključuje pridobivanje celovitejših in poglobljenih narativov ter kadar se obravnavajo občutljive teme, ki zahtevajo večjo stopnjo odprtosti in vzpostavitve zaupanja. Priprava na izvedbo zajema več medsebojno povezanih faz, med katerimi so poglobljena teoretična priprava raziskovalca, načrtovanje raziskovalnega procesa, ustrezna izbira in motiviranje udeležencev za sodelovanje ter oblikovanje okvirnega oziroma kontrolnega

¹ Glej PRILOGA 5 Prikaz analitičnega postopka kvalitativne vsebinske analize

seznama vprašanj. Ta raziskovalcu v vlogi moderatorja predstavlja metodološko oporo in orientacijski okvir pri vodenju razprave (Lamut in Macur 2012).

Izvedenih je bilo šest fokusnih skupin z namensko izbranimi udeleženci, starejšimi prebivalci Slovenije, starimi 65 let ali več, ki so se razlikovali glede na relevantne demografske značilnosti. Skupine so bile izvedene v različnih institucionalnih okoljih, in sicer tri v medgeneracijskih centrih, dve v društvih upokojencev ter ena v domu starejših občanov. Vsi sodelujoči so bili predhodno seznanjeni z namenom in cilji raziskave ter so k sodelovanju pristopili prostovoljno, ob zavedanju, da bo pogovor za potrebe transkripcije zvočno posnet. Zagotovljena jim je bila popolna anonimnost.

Razprava je temeljila na vnaprej pripravljenem vodilu, vprašalniku, strukturiranem v več vsebinskih sklopov, pri čemer so se posamezne teme smiselno nadgrajevale in povezovale. Potek pogovora se je prilagajal verbalnim in neverbalnim odzivom udeležencev. Usmerjala ga je moderatorka, ki je skrbela za uravnoteženo vključevanje vseh članov skupine. Pri izvedbi je posebno pozornost namenila časovnemu okviru, ustreznemu številu udeležencev, izbiri in pripravi prostora ter ustvarjanju spodbudnega vzdušja, skladno z metodološkimi smernicami (Lamut in Macur 2012).

3.2 Metoda vzorčenja in opis vzorca

Uporabljen je bil neverjetnostni namenski vzorec (Saunders, Lewis in Thornhill, 2012), ki je obsegal šest fokusnih skupin s skupno 46 prebivalci Slovenije, starimi 65 let ali več.

Sodelujoči prihajajo iz različnih delov Slovenije, pri čemer prevladujejo osebe iz mestnih območij, manjši delež pa živi na podeželju. Najstarejša oseba je bila rojena leta 1930, najmlajša leta 1961. Homogenost skupine izhaja predvsem iz pripadnosti istemu starostnemu obdobju in življenjski fazi, kar predstavlja skupno izhodišče za obravnavo izkušenj, povezanih z rabo medijev in digitalnih tehnologij. Hkrati se med posamezniki pojavljajo razlike v izobrazbi, spolu in kraju bivanja. Ločijo se tudi po stopnji socialne vključenosti, med drugim glede na članstvo v društvih. Struktura vzorca prispeva k vsebinski raznovrstnosti zbranega gradiva in omogoča obravnavo raziskovalnega problema z vidika različnih izkušenj in življenjskih okoliščin.

Podrobnejše značilnosti preučevane skupine so predstavljene v prilogi (glej PRILOGA 3 Prepisi fokusnih skupin in demografski podatki udeležencev). Osnovni demografski podatki so bili

zbrani s kratkim anketnim vprašalnikom, dodatne informacije pa je mogoče razbrati iz prepisov pogovorov. Zaradi zagotavljanja anonimnosti so bila imena nadomeščena s številčnimi oznakami.

3.3 Opis raziskovalnega instrumenta

Protokol raziskovanja temelji na nestandardiziranem polstrukturiranem skupinskem fokusnem intervjuju oziroma metodi fokusne skupine. Za zbiranje podatkov smo uporabili raziskovalni instrument v obliki usmeritvenih vprašanj, organiziranih v več vsebinsko zaokroženih tematskih sklopov (PRILOGA 1 Vodilo za fokusno skupino). Ta ustvarja pogoje za poglobljeno raziskovanje stališč, izkušenj, navad in mnenj udeležencev o obravnavani tematiki ter temelji na vodenem pogovoru med več udeleženci hkrati, pri čemer raziskovalec razpravo usmerja s pomočjo vnaprej pripravljenih tem in vprašanj.

Nestandardizirani polstrukturirani skupinski fokusni intervju omogoča, da vprašanja niso zastavljena v povsem enakem vrstnem redu ali obliki, temveč se prilagajajo poteku razprave. Raziskovalec pri tem uporablja vnaprej pripravljeno vodilo z osrednjimi temami, hkrati pa po potrebi zastavlja dodatna podvprašanja, spodbuja k podrobnejši razlagi odgovorov in raziskuje nove vsebine, ki se pojavijo med pogovorom (Saunders, Lewis in Thornhill 2012).

Prednost izbrane metode je, da zagotavlja pridobivanje bogatih in poglobljenih podatkov, saj udeleženci ne odgovarjajo le raziskovalcu, temveč tudi drug drugemu. Medsebojna interakcija pogosto spodbuja izmenjavo različnih pogledov in izkušenj ter odpira razpravo o vidikih, ki jih pri individualnih intervjujih ali anketah morda ne bi zaznali. Zato je za raziskovanje medijskih navad, uporabe digitalnih tehnologij, stališč do medijev in zaznavanja digitalne pismenosti, pri katerih imajo pomembno vlogo prav subjektivni pogledi in individualne reference družbenih vplivov ta način posebej primeren.

Demografske podatke o sodelujočih smo zbrali z dodatnim krajšim anketnim vprašalnikom, v katerem so prevladovala vprašanja zaprtega tipa (PRILOGA 2 Demografski vprašalnik in izjava o soglasju).

3.4 Proces zbiranja podatkov – raziskovalni dnevnik

V letu 2026 smo med 21. aprilom in 9. junijem izvedli šest fokusnih skupin na temo medijskih navad starejših prebivalcev Slovenije, starih 65 let ali več. Eno fokusno skupino v domu

starejših občanov (v nadaljevanju oznaka DOM), dve v društvih upokojencev (v nadaljevanju oznaka DU) in tri v medgeneracijskih centrih (v nadaljevanju oznaka MGC) v različnih krajih po Sloveniji. Skupine so štejele osem, devet, devet, devet, pet in šest udeležencev. Pri izboru sodelujočih in pripravi prostora so nam pomagali predstavniki društev, centrov in drugih sodelujočih ustanov.

Vsem je bila zagotovljena anonimnost, k sodelovanju so pristopili po lastni volji. Pogovore smo za potrebe transkripcije zvočno posneli z dvema ločenima snemalnikoma, o čemer so bili sodelujoči predhodno obveščeni. Pogovori v fokusnih skupinah so trajali med 30 in 80 minut.

Glavna vprašanja in podvprašanja odprtega tipa so bila oblikovana na podlagi načel polstrukturiranega intervjuja. Razpravo je vodila in usmerjala moderatorka, ki je glede na vsebino in obseg odgovorov zastavljala dodatna podvprašanja, spodbujala enakovredno vključevanje ter zagotavljala sistematično in vsebinsko smiselno zaporedje obravnave predvidenih tematskih sklopov.

V raziskovalnem prostoru je bila s postavitvijo stolov v krogu in zagotovitvijo prigrizkov ustvarjena sproščena, neformalna atmosfera, ki jo literatura izpostavlja kot pomemben dejavnik kakovosti kvalitativnega raziskovanja (Lamut in Macur 2012). S tem smo želeli zmanjšati morebitne zadržke ter spodbuditi odprtost, avtentičnost in iskrenost.

Sodelujoči so dodatno izpolnili anketni vprašalnik za zbiranje sociodemografskih podatkov (glej PRILOGA 2 Demografski vprašalnik in izjava o soglasju).

Pri zbiranju podatkov v skupini stanovalcev doma starejših občanov so se pojavili določeni metodološki izzivi. Visoka starost in zdravstvene težave so pri nekaterih vplivale na zmožnost daljšega sledenja razpravi. Posledično so nekateri intervju predčasno zapustili, drugi pa so se skupini pridružili naknadno, kar je vplivalo na kontinuiteto razprave. Poleg tega je imelo nekaj posameznikov težave pri razumevanju in sledenju razpravi, kar se je odražalo v skopih, nepopolnih in občasno tudi napačnih odgovorih. Posamezniki so med odgovarjanjem zašli s teme ter začeli pripovedovati o vsebinsko nepovezanih osebnih izkušnjah, kar je dodatno oteževalo usmerjeno zbiranje podatkov.

Opisane okoliščine so pomembne za razumevanje rezultatov, saj lahko zdravstveno in kognitivno stanje starejših v določeni meri zaznamuje njihovo sodelovanje v raziskovalnem

procesu. Njegov pomen se ne omejuje na vsakodnevno delovanje in kakovost življenja, temveč ga je treba upoštevati tudi pri obravnavi medijske in digitalne pismenosti.

3.5 Metoda analize zbranih podatkov

Pri izvedbi kvalitativne vsebinske analize smo sledili fazam, ki jih po Mescu (1998) povzemata Lamut in Macur (2012). Proces je imel sledeče zaporedne korake: urejanje zbranega gradiva, opredelitev tem in enot kodiranja ter odprto kodiranje, v okviru katerega smo najprej pripisovali pojme empiričnim podatkom, nato pa sorodne pojme združevali v širše kategorije. Sledila sta aksialno kodiranje ter podrobnejša analiza lastnosti posameznih pojmov in oblikovanih kategorij, kar je omogočilo njihovo nadaljnjo konceptualno razmejitev in poglobljeno razumevanje. V nadaljevanju smo izbrali in definirali relevantne pojme ter kategorije, izvedli odnosni (relacijski) nivo kodiranja ter na tej osnovi oblikovali končno predstavitev rezultatov (Lamut in Macur 2012, 171).

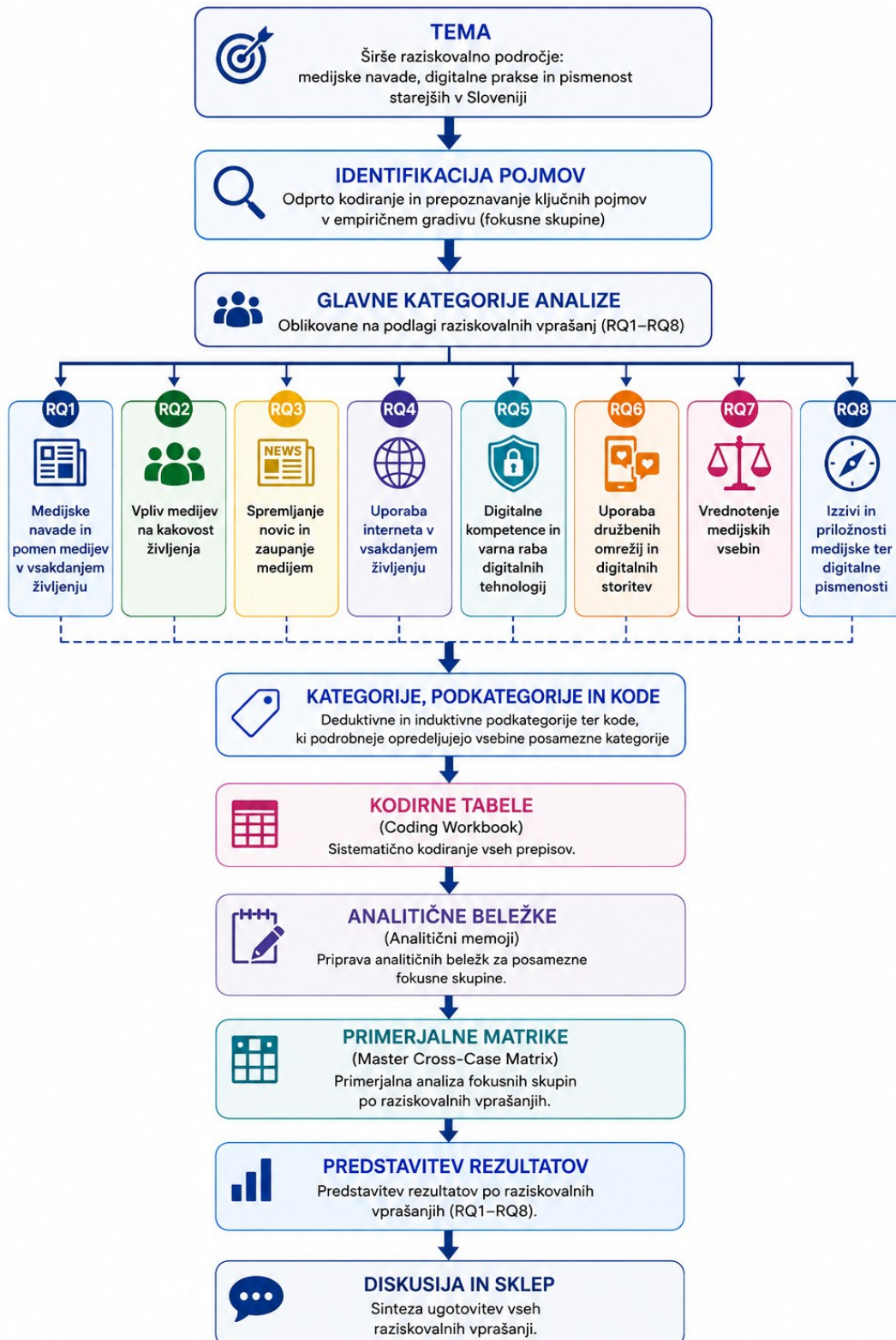
Besedilno gradivo smo najprej dobesedno prepisali in sistematično uredili. Nato smo prepise (glej PRILOGA 3 Prepisi fokusnih skupin in demografski podatki udeležencev) analizirali z uporabo postopkov kategorizacije in konceptualizacije po Saunders, Lewis in Thornhill (2012). Na tej točki smo uporabili predvsem selektivno kodiranje, pri čemer smo določili vnaprej določene kode, ki so bile neposredno povezane z raziskovalnimi vprašanji. Hkrati smo ohranili odprt pristop, saj smo bili pozorni tudi na morebitne nepredvidene vzorce, ki smo jih kasneje vključili v proces odprtega kodiranja. Na ta način smo združili deduktivni in induktivni pristop analize podatkov (Lamut in Macur 2012). Kodirne tabele so predstavljene v prilogi (glej PRILOGA 6 Coding Workbook (kudirne tabele) DOM 1 / DU 1 / DU 2 / MGC1 / MGC 2A / MGC 2B). Za vsako od osmih glavnih kategorij je bila pripravljena ločena primerjalna medprimerna matrika (Master Cross-Case Matrix), ki vključuje primerjalno analizo vseh fokusnih skupin, analitični memo in metodološke opombe (glej PRILOGA 8 Primerjalne analitične matrike fokusnih skupin). Zaradi obsega gradiva te matrike in drugi delovni dokumenti niso vključeni med priloge poročila, temveč so arhivirani kot raziskovalna dokumentacija projekta in so na voljo na vpogled na zahtevo. Rezultati analiz so v celoti predstavljeni v nadaljevanju poročila.

3.6 Analitični okvir kvalitativne vsebinske analize

Glede na raziskovalna vprašanja smo oblikovali glavne kategorije, pri čemer vsaka predstavlja širši tematski sklop kvalitativne analize. Izhajali smo iz logike kvalitativne vsebinske analize po Mescu (1998), kot jo povzemata Lamut in Macur (2012), v kateri raziskovalna vprašanja usmerjajo oblikovanje osrednjih analitičnih kategorij. Takšna zasnova sledi jasnemu analitičnemu zaporedju: raziskovalno vprašanje → glavna kategorija → podkategorije → kode → reprezentativni citati → interpretacija.

Konceptualni okvir kvalitativne vsebinske analize in procesa kategorizacije je ilustriran na spodnji sliki.

Slika 1 Analitični okvir kvalitativne vsebinske analize

Vir: Rek, Ljubotina in Bratoš (2026)

a) Glavne kategorije

Tabela 1 Osnovna kategorizacija

Raziskovalno vprašanje	Glavna kategorija
RQ1: Katere medije starejši prebivalci Slovenije najpogosteje uporabljajo in kako jih vrednotijo v kontekstu vsakdanjega življenja?	Medijske navade in pomen medijev v vsakdanjem življenju
RQ2: Kako starejši prebivalci Slovenije zaznavajo vpliv posameznih medijev na kakovost njihovega življenja?	Vpliv medijev na kakovost življenja
RQ3: Kakšne so njihove navade spremljanja novic ter v kolikšni meri novicam zaupajo?	Spremljanje novic in zaupanje medijem
RQ4: Kako starejši prebivalci Slovenije uporabljajo internet in za katere namene ga najpogosteje vključujejo v vsakdanje aktivnosti?	Uporaba interneta v vsakdanjem življenju
RQ5: Kako starejši prebivalci Slovenije ocenjujejo lastne digitalne kompetence ter varnost uporabe digitalnih okolij?	Digitalne kompetence in varna raba digitalnih tehnologij
RQ6: Kakšne so njihove izkušnje z uporabo družbenih omrežij ter spletnih storitev (spletno bančništvo, spletno nakupovanje in e-zdravje)?	Uporaba družbenih omrežij in digitalnih storitev
RQ7: Kako starejši prebivalci Slovenije ocenjujejo kakovost in uravnoteženost medijskih vsebin (npr. pozitivnost/negativnost novic)?	Vrednotenje medijskih vsebin
RQ8: Kateri so po mnenju starejših ključni izzivi in priložnosti na področju medijske in digitalne pismenosti v prihodnosti?	Izzivi in priložnosti medijske ter digitalne pismenosti

Vir: Rek, Ljubotina in Bratoš (2026)

b) Podkategorije – oblikovane na podlagi deduktivnih kod

V drugem koraku smo znotraj osrednjih kategorij oblikovali relevantne podkategorije, ki izhajajo iz procesa odprtega kodiranja in neposredno odgovarjajo na zastavljena raziskovalna vprašanja. Podkategorije predstavljajo temelj za nadaljnjo analitično obravnavo. Podrobneje so predstavljene v prilogah (glej PRILOGA 4 Kodirna knjiga (Codebook) in PRILOGA 6 Kodirne tabele (Coding Workbook) DOM 1 / DU 1 / DU 2 / MGC1 / MGC 2A / MGC 2B)

Tabela 2 Glavne kategorije in podkategorije kvalitativne vsebinske analize

Glavna kategorija	Podkategorije
Medijske navade in pomen medijev v vsakdanjem življenju	najpogosteje uporabljeni mediji; razlogi za uporabo; vloga medijev v vsakdanjem življenju; spremembe medijskih navad
Vpliv medijev na kakovost življenja	informiranost; socialna povezanost; zabava in prosti čas; občutek varnosti; negativni vplivi
Spremljanje novic in zaupanje medijem	viri novic; pogostost spremljanja; stopnja zaupanja; dejavniki zaupanja
Uporaba interneta v vsakdanjem življenju	nameni uporabe; pogostost uporabe; ovire pri uporabi; motivi za uporabo
Digitalne kompetence in varna raba digitalnih tehnologij	samoocena digitalnih kompetenc; učenje novih tehnologij; spletna varnost; zaznana tveganja
Uporaba družbenih omrežij in digitalnih storitev	uporaba družbenih omrežij; spletno bančništvo; spletno nakupovanje; e-zdravje in druge e-storitve
Vrednotenje medijskih vsebin	kakovost informacij; uravnoteženost poročanja; pozitivnost in negativnost vsebin; senzacionalizem; verodostojnost
Izzivi in priložnosti medijske ter digitalne pismenosti	izobraževanje; medgeneracijsko učenje; dostopnost tehnologij; prihodnji razvoj; priporočila za izboljšave

Vir: Rek, Ljubotina in Bratoš (2026)

c) Podkategorije – osnovane na podlagi induktivnih kod

Poleg deduktivnih kod, ki izhajajo iz raziskovalnih vprašanj, smo uporabili še induktivne kode. Te predstavljajo izvirni prispevek kvalitativne analize, saj odražajo teme, ki so jih udeleženci spontano izpostavili med razpravo. Podrobneje so predstavljene in označene v prilogah (glej PRILOGA 4 Kodirna knjiga (Codebook) in PRILOGA 6 Kodirne tabele (Coding Workbook) DOM 1 / DU 1 / DU 2 / MGC1 / MGC 2A / MGC 2B)

d) Kodiranje

Kodirna tabela (glej PRILOGA 6 Kodirne tabele (Coding Workbook) DOM 1 / DU 1 / DU 2 / MGC1 / MGC 2A / MGC 2B) vključuje revidirane kodirane pomenske enote, natančnejšo razmejitev daljših izjav, večkratno kodiranje izjav z več pomeni, nove induktivne kode (npr. zdravstvene omejitve, dostopnost, domsko okolje, sobivanje, medijska zvestoba in poklicno ozadje), interpretativne analitične zapiske (analitični memo), izbor reprezentativnih citatov ter ločeno obravnavane metodološke opombe moderatorke.

Kodiranje ni temeljilo na posameznih vprašanjih moderatorja, temveč na pomenskih enotah. Posamezna izjava je zato lahko prejela več kod. Na primer »*Tablico uporabljam zaradi slabega vida, z njo berem novice in ostajam v stiku z družino*« bi bila tako hkrati kodirana s kodami TABLICA, SLAB_VID, BRANJE_NOVIC in STIK_Z_DRUŽINO. Pristop posledično omogoča celovitejšo in vsebinsko bogatejšo interpretacijo podatkov.

e) Analitična beležka – sprotni zapis raziskovalca

Med kodiranjem in vsebinsko analizo podatkov so za vsako fokusno skupino ločeno nastajale analitične beležke (PRILOGA 7 Analitične beležke). Gre za sproten zapis raziskovalčevih opazanj, interpretacij in analitičnih odločitev – torej za pomembno oporo pri razvijanju kategorij, ki hkrati prispeva tudi k transparentnosti raziskovalnega procesa.

f) Primerjalna matrika

Primerjalna analitična matrika predstavlja sintezo kodirnih tabel vseh fokusnih skupin za posamezen tematski sklop, neposredno povezan z raziskovalnimi vprašanji. Analitični okvir sestavlja osem glavnih kategorij s pripadajočimi podkategorijami in kodami, oblikovanimi po deduktivni in induktivni poti. Matrike so osrednja podlaga za sistematično primerjavo gradiva med fokusnimi skupinami in njegovo nadaljnjo interpretacijo.

Za vsak tematski sklop je bila pripravljena ločena matrika, v kateri so združene ugotovitve vseh šestih fokusnih skupin. Poleg primerjalnega pregleda vsebuje analitični memo z interpretacijo in odgovorom na pripadajoče raziskovalno vprašanje. Dokazna sled z reprezentativnimi citati omogoča preverjanje povezave med empiričnim gradivom in izpeljanimi ugotovitvami, metodološka opomba pa pojasnjuje uporabljeni okvir ter omejitve pri razlagi podatkov. Takšna zasnova zagotavlja sledljivost postopka od kodiranja in kategorizacije do končne sinteze.

Zaradi obsega matrike niso v celoti vključene med priloge poročila, temveč se hranijo kot del raziskovalne dokumentacije in so na utemeljeno zahtevo na voljo za strokovni vpogled oziroma

preverjanje analitičnega postopka. V prilogi so v ta namen predstavljene analitične podlage in povzetki posameznih tematskih sklopov (glej PRILOGA 8 – [naslov priloge]).

4 PREDSTAVITEV REZULTATOV Z ODGOVORI NA RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

4.1 Medijske navade starejših prebivalcev Slovenije (RQ1)

Prvo raziskovalno vprašanje obravnava medijske navade starejših prebivalcev Slovenije ter njihovo vrednotenje posameznih medijev v kontekstu vsakdanjega življenja.

4.1.1 Medijske navade med kontinuiteto in digitalno preobrazbo

Medijske navade respondentov zaznamuje postopna digitalna preobrazba, ki ne pomeni opuščanja tradicionalnih medijev. Televizija, radio in tisk ohranjajo vidno mesto v njihovem vsakdanu, digitalni viri pa jih vse pogosteje dopolnjujejo ali prevzemajo nekatere njihove funkcije. Oblikuje se hibridni medijski repertoar, v katerem različni kanali sobivajo in se medsebojno dopolnjujejo.

Ta prehod ni linearen niti enoten. Med fokusnimi skupinami je mogoče prepoznati kontinuum od pretežno tradicionalne rabe do izrazitejšje digitalne vključenosti. Pri nekaterih so navade tesno povezane z bivalnimi okoliščinami (v deljenih sobah ali skupnih prostorih domov se denimo prilagajajo preferencam drugih, zato je lahko televizija prižgana večji del dneva, četudi ji sami ne namenjajo stalne pozornosti). Drugje se je način spremljanja vsebin oblikoval bolj individualno ter se prilagodil interesom in zmožnostim posameznika.

Precejšen del vzorca opisuje samozavestno vključevanje sodobnih tehnologij in različnih platform v svoje dejavnosti, pojavlja se primerjanje domačih ter tujih virov. Mediji jim služijo za obveščanje in razvedrilo, prek njih pridobivajo nova znanja ali si olajšajo določena opravila. Na razlike pa so vezane tudi širše življenjske okoliščine. Poleg bivalnega in zdravstvenega položaja v gradivu izstopajo še predhodne poklicne izkušnje, razpoložljivost socialne podpore, jezikovne kompetence ter stopnja družbene aktivnosti.

4.1.2 Tradicionalni mediji kot stabilna osnova medijskega repertoarja

V vseh fokusnih skupinah je televizija najpogosteje uporabljeni medij, vendar njena vloga ni povsod enaka. V domu starejših DOM 1 predstavlja pomemben element vsakodnevne rutine in

pogosto deluje kot stalni spremljevalec dneva. Ena izmed udeleženk je svojo navado opisala z besedami:

»Prižgem jo takoj zjutraj in ugasnem zvečer, ko grem spat.«

V društvih upokojencev je televizija predvsem sredstvo za obveščanje in razvedrilo, udeleženci medgeneracijskih centrov pa jo pogosteje spremljajo selektivno. Izbirajo informativne oddaje, dokumentarne vsebine, športne prenose ali kakovostne tuje programe. Posebej v MGC 1 in MGC 2 ni več edini oziroma osrednji kanal za dostop do informacij, ampak je vključena v širši nabor virov, med katerimi posamezniki izbirajo glede na svoje interese.

Podoben vzorec, čeprav nekoliko manj izrazit, je mogoče prepoznati pri radiu in tisku. Radio pogosto spremlja vožnjo, gospodinjska opravila ali čas, namenjen sprostitvi, zato ima v takšnih okoliščinah predvsem spremljevalno funkcijo. Tisk ohranja svoje mesto zlasti zaradi možnosti poglobljenega branja in spremljanja lokalnega dogajanja. Njegovo opuščanje praviloma ni vezano na izgubo zanimanja za vsebine, temveč s praktičnimi razlogi. Omenjeni so bili višji stroški in zdravstvene omejitve, nekateri pa so prešli na digitalne različice ali se želeli izogniti kopičenju časopisov.

Tradicionalni mediji tako niso zgolj ostanek preteklih navad, ampak ostajajo stabilna sestavina repertoarja, ki ga posamezniki glede na lastne interese in okoliščine dopolnjujejo z novejšimi možnostmi.

4.1.3 Pametni telefon kot nosilec digitalne konvergence

Med opaznejšimi značilnostmi sodobnih medijskih navad je široka prisotnost pametnega telefona. Pri številnih njegova vloga presega komunikacijo, saj na eni napravi združuje funkcije, ki so bile nekoč vezane na več ločenih tehnologij. Z njim dostopajo do novic in elektronske pošte, fotografirajo, uporabljajo navigacijo ter urejajo različne zadeve prek spleta.

Posebej izrazito se je to pokazalo v MGC 1, kjer so telefon opisovali kot *»mali računalnik«*, ki lahko nadomešča osebni računalnik. V DOM 1 pa izbira naprave ni bila odvisna le od digitalnih kompetenc, ampak tudi zdravstvenih okoliščin. Ena izmed udeleženk je pojasnila:

»Tablico uporabljam zelo pogosto, ker zelo slabo vidim.«

Izbira naprav torej ni nujno povezana samo z razlikami v digitalnih spretnostih. Pomembna je tudi njihova primernost glede na individualne zmožnosti in konkretne življenjske okoliščine.

4.1.4 Selektivna medijska raba kot izraz aktivnega uporabnika

Ena pomembnejših ugotovitev primerjave fokusnih skupin se ne nanaša na pogostost spremljanja posameznih medijev, temveč na način njihove uporabe. V vseh skupinah so prevladovali aktivni uporabniki, ki vsebine zavestno izbirajo in svoje navade prilagajajo lastnim potrebam.

Selektivnost se izraža na različne načine, denimo pri časovno zamaknjenem ogledu televizijskih programov ali preskakovanju oglasov. Nekateri primerjajo informacijske vire, omejujejo spremljanje družbenih omrežij ali se izogibajo vsebinam, ki jih doživljajo kot pretirano negativne oziroma senzacionalistične. Namen takšnega ravnanja se med skupinami razlikuje. V MGC 2A je povezan predvsem z ohranjanjem psihološkega blagostanja, v MGC 2B pa z informacijsko avtonomijo in željo po poglobljenih, kakovostnih informacijah.

Izbiro medijev v vzorcu tako usmerja predvsem vrednost, ki jo posamezni viri pridobijo v konkretnih življenjskih okoliščinah uporabnikov.

4.2 Mediji in kakovost življenja (RQ2)

Drugo raziskovalno vprašanje obravnava, kako starejši zaznavajo vpliv medijev na kakovost svojega življenja.

4.2.1 Mediji kot vir podpore in obremenitve vsakdanjega življenja

Udeleženci medijev ne vrednotijo enoznačno kot koristnih ali škodljivih, temveč se v njihovih izkušnjah kaže izrazito ambivalenten odnos. Različne oblike njihove uporabe omogočajo lažji dostop do informacij in podpirajo ohranjanje stikov, pri določenih pa prispevajo tudi k večji samostojnosti. Po drugi strani lahko spremljanje nekaterih vsebin povzroča psihološko obremenjenost ali informacijsko utrujenost, posamezniki določene prakse doživljajo celo kot nekoristno porabo časa.

»Zjutraj ob kavi pogledam Facebook, da vidim, kaj se dogaja. Dopoldne imam veliko obveznosti: dolg sprehod s psom, kuhanje kosila, delo na vrtu. Po kosilu si vzamem počitek in pogledam prvi Dnevnik na SLO 1, če imam čas. Popoldne imam spet opravke, proti večeru pa še en sprehod s psom. Zvečer sem na Facebooku, kjer si dopisujem s prijatelji, vendar vedno manj, ker je vsak dan slabše – objave so negativne in komunikacijski nivo je nizek. Pred leti je

bilo na Facebooku drugače, danes je stanje slabše. Na televiziji spremljam šport, poročila pa gledam le občasno, ker je vsebina pogosto ponavljajoča.»

Zaznani vpliv torej ni vezan predvsem na izbrano vrsto medija, temveč na način, kako ga uporabnik vključuje v svoj vsakdan. Pri tem so pomembne njegove osebne okoliščine in zmožnost uravnavanja lastne medijske izpostavljenosti. Vpliv na kakovost življenja se tako kaže predvsem v tem, kakšno vlogo imajo posamezni viri v vsakdanjiku ter kako jih udeleženci prilagajajo svojim potrebam.

4.2.2 Informiranost kot temelj zaznane kakovosti življenja

V vseh fokusnih skupinah se je kot eden ključnih pozitivnih prispevkov medijev pokazala možnost ohranjanja informiranosti. Sodelujoči v večji meri poudarjajo, da jim redno spremljanje različnih virov pomaga razumeti lokalno in širše dogajanje ter ohranjati stik z družbenim okoljem. Obveščenost povezujejo še z aktivnim staranjem, saj jim pomaga ohranjati stik z aktualnim dogajanjem in večjo gotovost pri vsakodnevem odločanju.

Analiza obenem opozarja na razliko med dostopnostjo informacij in njihovo kakovostjo. Prednosti obveščenosti so izrazitejše pri posameznikih, ki posegajo po različnih virih, jih medsebojno primerjajo in omejujejo količino medijskih vsebin, ki jim namenjajo pozornost. Ob prevelikem obsegu sporočil, njihovem ponavljanju ali medsebojnih neskladjih pa se lahko informiranost spremeni v vir obremenitve.

Primerjava odgovorov kaže, da digitalno aktivnejši udeleženci pogosteje opisujejo načine, s katerimi uravnavajo dotok informacij. Nasprotno so tisti, ki digitalne tehnologije uporabljajo v manjši meri, pogosteje poročali o zmedenosti ob informacijski prenasičenosti, kar se je skladalo tudi z njihovo večjo zadržanostjo v oziru njihove verodostojnosti.

4.2.3 Mediji kot dejavnik socialne povezanosti in samostojnosti

Poleg informativne funkcije se v izkušnjah sodelujočih kaže tudi socialni pomen medijev. Ta ni povezan le z družbenimi omrežji in komunikacijskimi aplikacijami, saj svoje mesto ohranjajo tudi tradicionalni viri. Ti včasih predstavljajo vez z družbenim okoljem ter tako prispevajo k občutku pripadnosti in blažijo doživljanje osamljenosti.

Takšna vloga je izrazitejša med stanovalci doma starejših DOM 1, kjer sta televizija in radio vpeta v vsakdan ter nekaterim predstavljata obliko spremljave. V drugih fokusnih skupinah so

sodelujoči pri ohranjanju medosebnih odnosov pogosteje omenjajo komunikacijo prek Viberja, WhatsAppa ali Facebooka. Na ta način ostajajo v stiku z bližnjimi tudi takrat, ko osebna srečanja niso mogoča ali so redkejša.

Neposrednemu druženju praviloma pripisujejo posebno vrednost. Spletna komunikacija se zato v njihovih pripovedih večinoma ne pojavlja kot njegova zamenjava, temveč kot dodatna možnost za vzdrževanje odnosov, kadar srečevanje v živo otežujejo različne življenjske okoliščine.

Za kakovost življenja je pomembna tudi možnost samostojnejšega opravljanja vsakodnevnih dejavnosti. Sodelujoči naštevajo različne spletne storitve in orodja, s katerimi lahko določene opravke uredijo na daljavo ali si poenostavijo njihovo izvedbo. Med drugim spletno bančništvo in storitve e-zdravja, pa tudi navigacijo, elektronsko pošto ter časovno zamaknjen ogled televizijskih programov. Po njihovih izkušnjah se njihova uporabnost kaže predvsem v optimizaciji rutinskih procesov, torej lažjem urejanju obveznosti in večji časovni prilagodljivosti.

Po podatkih pa digitalne avtonomije sodelujoči ne dojemajo kot popolne neodvisnosti od pomoči drugih. Pri uporabi posameznih storitev ali reševanju težav ima zanje namreč pomembno vlogo podpora družinskih članov in drugih oseb, na katere lahko računajo.

4.2.4 Psihološki stroški medijske izpostavljenosti

Ob prednostih, ki jih pripisujejo medijem, nekateri sodelujoči opozarjajo tudi na neprijetne občutke ob njihovem intenzivnejšem spremljanju. Zlasti poročanje o vojnah, političnih konfliktih in drugih težkih dogodkih doživljajo kot čustveno obremenjujoče. V njihovih pripovedih se ob takšnih vsebinah pojavljajo žalost in tesnoba, pa tudi občutek nemoči. Daljše spremljanje lahko spremlja psihološka utrujenost.

»Poročila gledam z zamikom vsaj pol ure in preskočim večino oglasnih blokov ter negativnih poročil. Gledam predvsem drugi del oddaje, kjer so novice iz Slovenije, ne pa vojne in politični komentarji, na katere nimam vpliva. Tega ne morem spremeniti in se s tem ne želim obremenjevati, saj so prizori pogosto zelo pretresljivi. Imam tudi travmatične izkušnje iz časa služenja vojaškega roka v Jugoslaviji, zato takšne slike name močno vplivajo.«

Analiza razkrije, da čustvena obremenjenost ni povezana le s količino negativnih informacij, temveč tudi z njihovim ponavljanjem in načinom predstavljanja. Pri nekaterih je bilo

doživljanje posameznih vsebin zaznamovano z osebnimi življenjskimi izkušnjami, celo travmami, zaradi katerih se nanje odzivajo izraziteje.

» Jaz gledam vse z zamikom in samo tisto, kar mi je všeč – in tega je zelo malo. Že samo reklam je toliko, da mi gredo kar lasje pokonci. Nič ne gledam v živo.«

V digitalno aktivnejših skupinah se pokaže še drugačen vidik intenzivne uporabe. Nekateri sodelujoči pogosto preverjanje novosti in stalno dostopnost spletnih vsebin opisujejo kot vir nekoristno porabljenega časa in miselne utrujenosti.

Pomen rabe medijev za kakovost življenja zato ni odvisen le od možnosti, ki jih prinaša dostop do izbranih virov, temveč tudi od tega, kako vprašani njihovo spremljanje doživljajo in uravnavajo.

4.2.5 Uravnavanje medijske izpostavljenosti kot izraz medijske pismenosti

Udeleženci raziskave dejavno uravnavajo obseg in način spremljanja medijev. V vseh fokusnih skupinah so se pojavili različni pristopi, s katerimi svojo pozornost usmerjajo k vsebinam, ki jim ustrezajo, ali omejujejo tiste, ki jih doživljajo kot obremenjujoče.

To se kaže že pri televiziji, kjer nekateri uporabljajo časovni zamik in preskakujejo oglase. Drugi se izogibajo poročanju o dogodkih, ki jih vznemirjajo, ali zmanjšujejo čas, namenjen družbenim omrežjem. V posameznih primerih se odločijo tudi za začasen odmik od zaslonov in čas namenijo drugim dejavnostim ali neposrednemu druženju.

Iz tovrstnega ravnanja je razvidno, da medijska pismenost v proučevanem vzorcu ni omejena na obvladovanje tehnologije in kritično vrednotenje informacij, saj pomemben vidik predstavlja tudi sposobnost prepoznavanja lastnih odzivov ter temu ustreznega prilagajanja navad. Takšno prilagajanje navad pa med drugim zadeva omejevanje občutka preobremenjenosti in ohranjanje dobrega počutja.

4.3 Spremljanje novic in zaupanje (RQ3)

Tretje raziskovalno vprašanje obravnava navade spremljanja novic ter zaupanje starejših prebivalcev Slovenije v medijske informacije.

4.3.1 Spremljanje novic kot del vsakodnevne rutine

Iz pripovedi udeležencev je razvidno, da je seznanjanje z aktualnim dogajanjem vpeto v njihov vsakdan. Nekateri informativne oddaje ali radijska poročila vključujejo v ustaljeni dnevni ritem, drugi informacije poiščejo na spletu. Obveščenost zanje presega rutinsko navado, saj jo povezujejo z ohranjanjem stika z resničnim svetom in vpetostjo v širše družbeno okolje.

Med fokusnimi skupinami se pri izbiri virov kažejo določene razlike. V institucionalnem okolju in društvih upokojencev sta bila v ospredju televizija in radio, medtem ko so sodelujoči iz medgeneracijskih centrov pogosteje posegali po raznovrstnih digitalnih možnostih. Ob tradicionalnih virih so omenjali spletne portale in specializirane strani, pa tudi podkaste ter vsebine, do katerih dostopajo prek aplikacij ali družbenih omrežij.

Primerjava ponazarja predvsem raznolikost načinov dostopanja do aktualnih informacij. Pri digitalno aktivnejših sodelujočih se tradicionalni viri praviloma ne umikajo, temveč jih dopolnjujejo spletne možnosti, kar oblikuje širši in bolj razvejan medijski repertoar..

4.3.2 Selektivno zaupanje kot prevladujoči vzorec

Po podatkih redno spremljanje novic ne pomeni tudi njihovega brezpogojnega sprejemanja. V vseh fokusnih skupinah se je pokazala določena mera previdnosti pri vrednotenju prejetih informacij. Udeleženci pri ocenjevanju njihove verodostojnosti upoštevajo predvsem vir in način poročanja, pogosto pa jih dodatno primerjajo z informacijami, pridobljenimi drugje. Pozornost torej ni usmerjena le na posamezen medij, temveč sočasno tudi na konkretno novico in okoliščine, v katerih je bila oblikovana.

»To je nemogoče rešiti, ker danes sploh ne moreš več prepoznati, katere novice so lažne. Vsega je preveč in nič več ne verjamem. Tudi strokovnjaki pravijo, da je težko ločiti, kaj je res.«

V odgovorih se pojavljajo različna merila zaupanja. Nekateri so poudarjali profesionalnost posameznih novinarjev, drugi pa opozarjali na uredniške usmeritve in interese, ki lahko zaznamujejo predstavitev dogodkov. Obenem se zavedajo, da informacije niso oblikovane neodvisno od širšega okolja, v katerem nastajajo.

Kritičen odnos vprašanih se zato odraža tudi v zavedanju, da na izbor in predstavitev posameznih dogodkov vplivajo različni dejavniki.

4.3.4 Primerjanje več virov kot strategija kritične presoje

Med izrazitejšimi načini preverjanja informacij je uporaba več virov. Posebej opazno je bilo v DU 1, MGC 1 in MGC 2B, kjer so sodelujoči opisovali spremljanje domačih in tujih medijev, pri čemer so pozornost namenjali tudi razlikam v njihovih političnih usmeritvah. Soočenje več pogledov jim pomaga pri oblikovanju lastnega razumevanja aktualnega dogajanja.

Takšno ravnanje predstavlja enega od vidikov kritične medijske pismenosti, saj kaže na dojetje, da posamezen vir ponuja le določen pogled na obravnavano tematiko. Iz odgovorov je obenem razvidno, da tovrstno preverjanje zahteva dodaten čas in ustrezne spretnosti. Med sodelujočimi posledično to ni prisotno v enaki meri, neenaka pa je tudi doslednost njegovega izvajanja.

Široka dostopnost medijev med udeleženci raziskave sicer povečuje možnosti za seznanjanje z različnimi pogledi, vendar od njih sočasno zahteva več napora v smislu samostojnega vrednotenja medijskih sporočil in njihovih virov.

4.3.5 Novi dejavniki nezaupanja v digitalnem okolju

Na podlagi odgovorov respondentov je treba izpostaviti zaznane spremembe v razlogih za nezaupanje medijem. Ob politični pristranskosti, senzacionalizmu in komercialnih interesih se med razlogi za nezaupanje pojavljajo tudi izzivi, povezani z digitalnim okoljem.

V MGC 2 so nekateri nezaupanje pripisali izkušnjam med pandemijo covida-19, ki je pri delu udeležencev povzročila trajnejši dvom v verodostojnost uradnih informacij in medijskega poročanja. V MGC 1 in MGC 2B so pomisleke vzbujali tudi umetna inteligenca in možnosti ustvarjanja prepričljivih digitalnih vsebin. Nekateri so ob tem izražali negotovost glede razlikovanja med avtentičnim in umetno ustvarjenim gradivom.

»Od korone dalje ne zaupam več nobenemu mediju. Včasih sem spremljala Dobro jutro, zdaj ne več. Prej sem to oddajo gledala dnevno, potem pa sem po začetku cepljenja in testiranj prenehala. Jaz se nisem cepila. Novinarji niso več takšni kot včasih in ne zaupam nobenemu. Gledam nekaj tujih in domačih virov, berem komentarje zdravnikov in zgodovinarjev, ki jim zaupam. Sem neobremenjena in neopredeljena, vendar so komentarji večinoma negativni.«

Dvom sodelujočih se ne nanaša le na resničnost posamezne informacije, temveč tudi na omejenost zanesljivega preverjanja njenega izvora in avtentičnosti.

4.3.6 Lokalni in tuji mediji kot referenčni okvir zaupanja

Lokalni mediji imajo za del sodelujočih predvsem orientacijsko vlogo, saj jim pomagajo spremljati dogajanje v neposrednem okolju in ohranяти stik z lokalno skupnostjo. Posebej izrazito je to v DU 2 in MGC 1, kjer jim udeleženci pripisujejo vidno mesto v svojem medijskem repertoarju.

Pri digitalno aktivnejših se domačim virom pridružujejo tudi tuji. Uporabljajo jih kot dodatno referenčno točko pri primerjanju poročanja ter oblikovanju lastnega pogleda na aktualno stanje. Takšen način je opaznejši pri posameznikih z znanjem tujih jezikov, kar nakazuje, da je dostop do tujejezičnih medijev lahko dodatna možnost za preverjanje in soočanje perspektiv.

4.4 Uporaba interneta (RQ4)

Četrto raziskovalno vprašanje obravnava, kako starejši prebivalci Slovenije uporabljajo internet ter za katere namene ga vključujejo v svoje vsakodnevne prakse.

4.4.1 Od občasne uporabe do vsakodnevne digitalne infrastrukture

V pripovedih sodelujočih je internet večinoma predstavljen kot ustaljen del njihovega vsakdana in ne kot nova ali posebna tehnologija. Njegov pomen presega iskanje informacij, saj ga vključujejo v komunikacijo in urejanje raznih opravil. Uporabljajo ga tudi za dostop do storitev, učenje in preživljanje prostega časa.

Primerjava fokusnih skupin kaže, da je pri številnih to orodje tesno vpeto v njihove dnevne rutine. Z njegovo pomočjo načrtujejo različne dejavnosti in rešujejo praktične naloge, nekatere storitve pa lahko opravijo brez obiska fizične lokacije. Med vprašanimi se razlike kažejo predvsem v obsegu in raznovrstnosti spletnih dejavnosti. Pri delu vzorca je tako mogoče govoriti o funkcionalni vključenosti interneta v vsakdan, a se stopnja njegove rabe med posamezniki razlikuje.

4.4.2 Iskanje informacij ostaja osrednja funkcija interneta

Iskanje informacij je med vprašanimi med najpogostejše omenjenimi nameni dostopa do interneta. Sodelujoči na ta način spremljajo aktualno dogajanje in iščejo vsebine, povezane z zdravjem, pogosto si pomagajo pri praktičnih opravilih. Preverjajo denimo vozne rede ali

vremenske napovedi, nekateri pa splet uporabljajo še za iskanje zakonodaje, receptov in različnih navodil.

Pri delu udeležencev se spletno iskanje prepleta s spremljanjem tradicionalnih medijev. Z določeno novico se najprej seznanijo prek televizije ali radia, nato pa jo dodatno preverijo prek interneta. V njihovem medijskem repertoarju se tako različni kanali medsebojno dopolnjujejo, namesto da bi digitalni preprosto nadomeščali tradicionalne. Digitalno aktivnejši pa posegajo še po specializiranih spletnih straneh in gradivu iz tujine, pri čemer nekateri omenjajo celo strokovne vsebine.

Znotraj preučevanega vzorca se razlike v izbiri in širini nabora medijski izbir tako deloma odražajo prek raznovrstnih načinov pridobivanja informacij.

4.4.3 Internet kot orodje vsakodnevne organizacije

Iz podatkov izhaja, da internet ni namenjen le pridobivanju informacij, temveč tudi učinkovitejšemu organiziranju vsakdanjega življenja starejših, sodelujočih v raziskavi. Pri tem je smiselno poudariti, da se najizrazitejše razlike med vprašanimi niso pokazale na področju pripravljenosti za uporabo tega orodja, temveč predvsem v raznolikosti storitev, ki jih ti vključujejo v svoje vsakodnevne prakse.

Posebno mesto ohranja elektronska pošta, ki je za glavnino vprašanih osrednji komunikacijski kanal pri stikih z institucijami, društvi in raznimi organizacijami. Internet številnim omogoča hitrejšo urejanje administrativnih opravil, kar sami povezujejo z večjo samostojnostjo in občutkom nadzora nad vsakodnevnimi obveznostmi. A medtem ko nekateri to orodje uporabljajo predvsem za osnovne informacijske in komunikacijske namene, ga drugi s pridom vključujejo tudi v finančne, zdravstvene, upravne in druge vsakodnevne aktivnosti, kot so elektronsko bančništvo, rezervacijo terminov, preverjanje delovnega časa ustanov, uporabo navigacije, nakup vozovnic, digitalno poslovanje z javnimi ustanovami ter druge storitve, ki zmanjšujejo potrebo po osebnih obiskih in omogočajo večjo časovno prilagodljivost.

4.4.4 Internet kot prostor učenja in osebnega razvoja

Ena od razsežnosti uporabe interneta, ki se pojavlja v pripovedih sodelujočih, je vseživljenjsko učenje. Ta jim omogoča dostop do izobraževalnih in strokovnih vsebin, nekateri ga uporabljajo še za razvijanje osebnih interesov. Posebej opazno je samostojno iskanje rešitev za praktične

težave. Nekateri so opisovali, da se pred iskanjem pomoči pri drugih najprej obrnejo na spletne iskalnike ali poiščejo ustrezna navodila.

Takšno ravnanje presega golo pridobivanje informacij, saj kaže na dejavno vključevanje spletnih možnosti v proces učenja in reševanja problemov. V tem smislu lahko digitalna orodja podpirajo samostojnost tudi tako, da uporabniku omogočajo, da se do potrebnega znanja dokoplje sam.

4.4.5 Digitalna vključenost ostaja neenakomerna

Primerjava fokusnih skupin odkriva razlike v obsegu vključevanja interneta v vsakdan. V institucionalnem okolju je njegova raba pri nekaterih sodelujočih bolj omejena, pri čemer so omenjali predvsem ovire, povezane z zdravstvenim stanjem in dostopnostjo ustrezne podpore. Posamezniki izpostavljajo tudi težave z vidom ali gibanjem.

Drugačen vzorec je prisoten med udeleženci medgeneracijskih centrov, ki spletne možnosti vključujejo v širši nabor dejavnosti. Poleg iskanja informacij in komunikacije uporabljajo posamične storitve ter aplikacije, ki jim pomagajo pri orientaciji, opravljanju praktičnih nalog ali dostopu do priložnosti vsebin.

Razlike zato ni mogoče pojasniti zgolj na podlagi kronološke starosti. Pripovedi vprašanih opozarjajo na preplet osebnih okoliščin in predhodnih izkušenj, pomembna je tudi razpoložljivost pomoči pri uporabi tehnologij. Digitalno vključenost je posledično smiselno obravnavati kot raznolik pojav, ki se znotraj proučevane starostne skupine izraža na različne načine.

4.4.6 Premišljena uporaba interneta

V vzorcu je pogost pojav pragmatičnega odnosa do interneta. Udeleženci ga namreč vključujejo predvsem v dejavnosti, pri katerih jim ta olajša izvedbo določenega opravila ali prihrani čas, medtem ko o brezciljnem brskanju ne poročajo.

Takšna naravnost kaže, da je splet za večino njegovih uporabnikov predvsem funkcionalno orodje. Njegovo vrednost vprašani povezujejo s koristjo, ki jo prinaša v konkretnih okoliščinah, kar se odraža tudi pri izbiri posameznih storitev in aplikacij.

Selektivnost pa opazimo pri njihovem odnosu do digitalnih rešitev. Tiste, ki se zdijo prezapletene ali nimajo jasne uporabne vrednosti, so pogosteje omejene oziroma opuščene. Prednost imajo torej možnosti, ki poenostavljajo operacionalizacijo nalog ali krepijo njihovo samostojnost.

4.5 Digitalne kompetence in varnost (RQ5)

Peto raziskovalno vprašanje obravnava, kako starejši prebivalci Slovenije ocenjujejo lastne digitalne kompetence ter kako doživljajo varnost pri uporabi digitalnih okolij.

4.5.1 Digitalne kompetence kot proces prilagajanja

Iz rezultatov je razvidno, da sodelujoči lastnih digitalnih kompetenc praviloma ne presojujejo glede na širino tehnološkega znanja, temveč predvsem glede na to, kaj zmorejo opraviti brez pomoči drugih. Odločilnejše je torej, kaj s pridobljenimi spretnostmi dejansko zmorejo opraviti, ne pa obvladovanje vseh možnosti, ki jih sodobne tehnologije ponujajo.

Njihove pripovedi obenem odsevajo, da se te zmožnosti oblikujejo postopoma. Nova znanja pogosto pridobivajo skozi izkušnje in ob reševanju konkretnih težav, pri čemer se sproti prilagajajo spremembam, s katerimi se srečujejo.

Digitalno pismenost je zato v proučevanem vzorcu mogoče razumeti kot proces nenehnega učenja, ki se razvija skupaj s potrebami posameznika in razvojem tehnološkega okolja.

4.5.2 Premišljen izbor digitalnih kompetenc

Pri vrednotenju lastnih kompetenc je v ospredju predvsem njihova praktična uporabnost. Sodelujočim ni ključno obvladovanje vseh razpoložljivih orodij, temveč pridobivanje spretnosti, ki jih potrebujejo pri vsakodnevnih dejavnostih.

Med navedenimi zmožnostmi se pojavljajo komuniciranje po elektronski pošti in prek aplikacij, iskanje informacij ter spletno bančništvo. Omenjajo tudi urejanje zdravstvenih in drugih storitev na daljavo ter uporabo pametnega telefona. Prav sposobnost samostojnega opravljanja tovrstnih nalog pa predstavlja pomembno merilo, po katerem presojujejo lastno usposobljenost.

Zanimivo je določeno neskladje med samooceno in praksami, ki jih opisujejo v pogovorih. Nekateri svojo digitalno pismenost namreč ocenjujejo kot skromno ali povprečno, čeprav hkrati

navajajo raznovrstne dejavnosti, ki jih izvajajo brez asistenc drugih. Njihova samoocena zato ne nujno odraža celotnega obsega spretnosti, ki jih izkazujejo v vsakdanjih praksah.

4.5.3 Samostojnost kot pokazatelj digitalne kompetence

Po pričevanju sodelujočih se digitalne kompetence izražajo še v možnosti samostojnega delovanja. Njihov pomen sami prepoznavajo predvsem v tem, da lahko posamezna opravila uredijo brez drugih.

Ob uspešno opravljenih nalogah nekateri poročajo o občutku zadovoljstva in večji samozavesti pri nadaljnji rabi tehnologij. To se pojavlja pri urejanju spletnih storitev ali iskanju potrebnih informacij, pri uporabi navigacije in reševanju tehničnih težav. Zmožnost obvladovanja takšnih situacij v njihovih opisih prispeva k neodvisnosti v vsakdanjem življenju.

V vzorcu se pri rabi tehnologije pomoč družinskih članov ali prijateljev pojavlja kot nekaj običajnega in dobrodošlega in ne kot lastni neuspeh. Digitalna avtonomija je torej pri večini razumljena kot zmožnost opravljanja večine potrebnih nalog, četudi ob občasni podpori (glej tudi 4.2.3).

4.5.4 Previdnost kot temelj digitalne varnosti

Digitalna varnost se je v razpravah pokazala kot izrazita tema. Sodelujoči jo pogosteje povezujejo z lastnim ravnanjem kot s poznavanjem tehničnih zaščitnih mehanizmov.

Pri koriščenju spletnih storitev opisujejo predvsem previdnost. Pozorni so na sumljiva elektronska sporočila in povezave, nekateri pa preverjajo tudi spletne strani oziroma ponudnike, preden jim zaupajo svoje podatke. Varno ravnanje najpogosteje udeleženci skozi ustaljene načine preverjanja in izogibanja tveganim situacijam, ne pa kot obvladovanje naprednih tehničnih rešitev. Sodelujoči prepoznavajo tudi situacije, v katerih imajo znanja premalo in niso prepričani o pravilnem ravnanju. V teh primerih včasih poiščejo nasvet pri drugih ali pred nadaljevanjem postopka pridobijo dodatne informacije. Lahko se celo odločijo, da določene storitve ne bodo uporabili.

Previdnost ima tako znotraj vzorca dvojno plat. Po eni strani včasih sproži način odzivanja na zaznana spletna tveganja, po drugi pa lahko omeji ali eliminira izbiro tistih možnosti, ki jih posameznik ocenjuje kot nevarne. Takšen odnos je bil najbolj izrazit denimo pri spletnem nakupovanju.

4.5.5 Učenje kot trajna značilnost digitalne vključenosti

Po zbranih podatkih pridobivanje digitalnih znanj med sodelujočimi ni omejeno na formalna izobraževanja. Posamezniki se novih postopkov učijo sami, pri čemer si pomagajo s spletnimi navodili in drugimi dostopnimi orodji, v določenih primerih tudi z umetno inteligenco. Pri učenju imajo svojo vlogo tudi medgeneracijski odnosi, saj se pri tehničnih težavah del udeležencev obrne na otroke ali vnuke. Kar pa ne izključuje želje po lastnem obvladovanju tehnologij. Pri vprašanih je moč zaznati prizadevanje, da bi postopek razumeli in ga pozneje znali izvesti brez pomoči.

Načini usvajanja novih spretnosti se pri tem med posamezniki razlikujejo. Digitalno aktivnejši pogosteje preizkušajo nepoznane aplikacije in njihove funkcije, medtem ko se preostali raje opirajo na rešitve, s katerimi že imajo izkušnje. Način učenja se tako prilagaja lastnim potrebam in ravni samozavesti pri uporabi tehnologij.

4.6 Družbena omrežja in spletne storitve (RQ6)

Šesto raziskovalno vprašanje obravnava izkušnje starejših prebivalcev Slovenije z uporabo družbenih omrežij ter različnih spletnih storitev, kot so spletno bančništvo, spletno nakupovanje in e-zdravje.

4.6.1 Selektivna digitalna vključenost v vsakdanjem življenju

Primerjava odgovorov razkriva, da posamezne spletne storitve zasedajo različno mesto v vsakdanu udeležencev. Pri njihovi izbiri je v ospredju predvsem praktična korist, ki jo prepoznavajo pri opravljanju konkretnih nalog, medtem ko samo zanimanje za nove tehnologije ni posebej izpostavljeno.

Pri delu vzorca so komunikacijske aplikacije in določene spletne storitve tesno vpete v njihove običajne dejavnosti, medtem ko je odnos do družbenih omrežij in spletnega nakupovanja pri večini bolj zadržan. Po lastni oceni so povečini zelo previdni tudi pri ravnanju z osebnimi podatki. Digitalna vključenost se tako ne odraža kot enotno sprejemanje razpoložljivih možnosti, temveč skozi izbiro tistih, ki jih posameznik prepozna kot dovolj koristne in varne.

4.6.2 Družbena omrežja kot sredstvo ohranjanja socialnih stikov

Družbena omrežja in komunikacijske aplikacije imajo za del sodelujočih predvsem socialno vlogo. Prek njih ohranjajo stike z bližnjimi in drugimi osebami iz svojega družbenega okolja, nekateri se vključujejo v interesne skupnosti. Med pogostejše omenjenimi platformami so Facebook, Messenger, Viber in WhatsApp. Njihova uporabnost pride posebej do izraza, kadar je osebno srečevanje oteženo ali neizvedljivo.

Neposrednemu druženju glavnina vprašanih pripisuje posebno vrednost. Spletno sporazumevanje se zato večinoma pojavlja kot dopolnilo medosebnim odnosom in ne kot nadomestilo zanje. Udeležencem pomaga ohranjati odnose tudi takrat, ko srečanje v živo ni izvedljivo.

Med skupinami se kažejo še razlike v obsegu tovrstne rabe. Udeleženci medgeneracijskih centrov so opisovali širši nabor načinov spletnega povezovanja, medtem ko je bil ta v institucionalnem okolju pri nekaterih bolj omejen. Njihove pripovedi sočasno opozarjajo na okoliščine, povezane z zdravstvenim stanjem in manjšo gotovostjo pri uporabi tehnologij.

4.6.3 Družbena omrežja med koristmi in zadržki

Odnos do družbenih omrežij med njihovimi uporabniki ni enoznačen. Sodelujoči v njih prepoznavajo možnosti za komuniciranje in spremljanje aktualnega dogajanja, hkrati pa imajo do njih lahko tudi določene pomisleke.

Med slednjimi se najpogostejše pojavljata predvsem širjenje neresničnih informacij in vprašanje zasebnosti. Nekateri opozarjajo na nekakovostno komunikacijo, spletne prevare ali količino časa, ki ga namenjajo družbenim omrežjem. Zanimivo je še, da del udeležencev z aktivnimi profili platforme uporablja izključno za spremljanje objav drugih, redkeje ali nikoli pa sami kaj objavijo ali se vključijo v javno razpravo. V enem primeru uporabnik zaradi prekomerne uporabe in izpostavljenosti konfliktnim sporočilom razmišljala celo o zaprtju svojega računa.

Takšno ravnanje je mogoče razumeti kot obliko uravnavanja lastne prisotnosti v spletnem prostoru. Posamezniki se odločajo, katere informacije bodo delili in v katere oblike komunikacije se bodo vključili, pri čemer se lahko namenoma izogibajo spletnim situacijam, ki jih doživljajo kot konfliktno ali nekonstruktivne. Omejevanje aktivnosti tako ne pomeni nujno

odsotnosti zanimanja, temveč je včasih izraz selektivnega odnosa do participacije na tovrstnih platformah.

4.6.4 Spletne storitve kot podpora samostojnosti

V primerjavi z družbenimi omrežji so izbrane spletne storitve pri vprašanih deležne manj zadržkov. Elektronsko pošto in spletno bančništvo opisujejo predvsem kot praktični orodji, podobno velja za rezervacije na daljavo in urejanje zadev z javnimi ustanovami. Njihovo korist povezujejo s prihrankom časa in možnostjo, da določene obveznosti opravijo brez osebnega obiska. Za nekatere to predstavlja lažji dostop do potrebnih storitev in več samostojnosti pri njihovem urejanju.

Naštete možnosti najpogosteje izkoriščajo udeleženci medgeneracijskih centrov in društev upokojencev. V domu za starejše pa je pri zahtevnejših postopkih večkrat potrebna pomoč zaposlenih ali družinskih članov.

4.6.5 Zaupanje kot pogoj uporabe spletnih storitev

Odnos do spletnih storitev ni povezan le z zaznano zahtevnostjo njihove uporabe, temveč tudi z zaupanjem. Udeleženci raziskave v večji meri posegajo po tistih, ki jih poznajo in doživljajo kot varne. Ob večji negotovosti so previdnejši, v posameznih primerih se določeni rešitvi raje odpovejo.

Takšna zadržanost je izrazitejša pri spletnem nakupovanju. Med pomisleki se pojavljajo možnost prevare in varnost plačevanja, nekateri omenjajo zaplete pri vračanju izdelkov. Pri nakupih zato izbirajo predvsem preverjene ponudnike ali koristijo dodatne zaščitne ukrepe. Veliko vprašanih se tej obliki nakupovanja tudi povsem izogiba.

»Sem previden. Slišal sem že veliko zgodb o prevarah, tudi kot društvo na to opozarjamo in bomo imeli delavnice na to temo. Zavedam se pasti in delam na tem, da bi bil čim bolj kompetenten. Ne nakupujem s svojo kartico, temveč uporabljam predplačniško, na katero naložim sredstva.«

Pri storitvah e-zdravja se kaže nekoliko drugačen vidik. Del vzorca sicer uporablja portala zVEM ali Gospodar zdravja, vendar se pri nekaterih postopkih nekateri srečujejo s težavami. Ob tem opozarjajo predvsem na pomen razumljivih navodil in možnosti pridobitve pomoči, kadar je ta potrebna.

4.6.6 Deljenje informacij kot premišljena odločitev

Pri ravnanju z osebnimi podatki se med udeleženci kaže precejšnja previdnost. Nekateri fotografij in drugih zasebnih vsebin na spletu ne objavljajo, pri deljenju pa se omejujejo na ljudi, ki jih poznajo. Iz njihovih pojasnil je razvidno, da takšne odločitve niso nujno posledica negotovosti pri uporabi tehnologije, temveč so odvisne tudi od želje po ohranjanju zasebnosti. Pomembno jim je predvsem, komu omogočijo dostop do informacij o sebi in kaj želijo ohraniti zunaj javnega prostora.

Takšen odnos je mogoče razumeti kot širši vidik odgovorne rabe družbenih omrežij, ki presega tehnične spretnosti. Pomemben del predstavlja presoja, katere vsebine je smiselno razkriti in komu jih nameniti. V odgovorih je prisotno zavedanje, da lahko enkrat objavljene informacije ostanejo dostopne tudi pozneje, kar dodatno vpliva na previdnost pri njihovem deljenju.

4.7 Vrednotenje medijskih vsebin (RQ7)

Sedmo raziskovalno vprašanje obravnava, kako starejši prebivalci Slovenije ocenjujejo kakovost in uravnoteženost medijskih vsebin.

4.7.1 Kakovost medijskih vsebin skozi perspektivo starejših uporabnikov

Stališča udeležencev kažejo, da ti vsebin ne presojajo le z vidika njihove dostopnosti, temveč pozornost namenjajo predvsem načinu, kako so informacije oblikovane in predstavljene. Pri tem se opirajo na lastne izkušnje ter primerjajo različne vire, njihova merila pa so med drugim povezana s pričakovanji glede vloge medijev v družbi.

Do sodobnega medijskega okolja so lahko precej kritični. Stališča nekaterih kažejo, da vsebin ne presojajo le z vidika njihove dostopnosti, temveč pozornost namenjajo predvsem njihovem oblikovanju in predstavitvi. Opozarjajo na vpliv komercialnih ali političnih interesov, čeprav medijem še vedno pripisujejo osrednjo informativno vlogo. Pri presoji vsebin zato v ospredje postavljajo njihovo verodostojnost in poglobljenost, cenijo pa tudi uravnotežen prikaz več perspektiv ter odgovornost do javnosti.

4.7.2 Negativizem kot prevladujoča značilnost sodobnega poročanja

V vseh fokusnih skupinah je bila med izrazitejšimi kritikami sodobnih medijev velika prisotnost negativnih novic. Sodelujoči so pri tem pogosto omenjali poročanje o vojnah in kriminalu ter druge vsebine, ki jih doživljajo kot čustveno obremenjujoče.

Njihovi pomisleki niso usmerjeni v samo poročanje o težkih dogodkih, temveč predvsem v zaznano neravnovesje pri izbiri tem. Menijo, da je znatno manj prostora namenjenega zgodbam, ki prikazujejo pozitivne vidike družbenega dogajanja. Presojajo, da je zaradi takšnega razmerja medijska percepcija sveta popačena in veliko bolj negativna kot v resnici, oziroma kot ga izkušajo sami v lastnem okolju.

Izpostavljenost negativnim tematikam ima osebno razsežnost, saj ga udeleženci raziskave deloma povezujejo z neprijetnimi občutki in slabšim razpoloženjem, kar dodatno pojasnjuje njihovo kritičnost do načina izbire in predstavljanja novic.

4.7.3 Kakovost razumejo kot poglobljenost in kontekst

Ob kritikah sodobnih medijev sodelujoči precej jasno izražajo pričakovanja glede kakovostnega novinarstva. V ospredje postavljajo verodostojnost, ki jo dojemajo tudi kot preverjanje dejstev in strokovno delo novinarjev. Pomembno se jim zdi vključevanje različnih pogledov, saj to omogoča celovitejše razumevanje obravnavane tematike.

Kritični so predvsem do površinskega poročanja. Kratke prispevke in senzacionalistične naslove, ki ne ponujajo ustreznega ozadja ali pojasnila o pomenu obravnavanega dogajanja, ocenjujejo kot nezadostne. Večjo vrednost pripisujejo vsebinam, ki posamezno temo predstavijo poglobljeno in jo umestijo v ustrezen kontekst.

Vprašani od novinarstva povečini pričakujejo več kot hitro posredovanje aktualnih novic. Njegovo kakovost prepoznavajo tudi v tem, koliko bralcu, poslušalcu ali gledalcu pomaga osmisлити dogajanje in si o njem oblikovati lastno stališče.

4.7.4 Senzacionalizem in politična polarizacija kot dejavnika nezaupanja

Na vrednotenje medijskih vsebin vpliva tudi način njihove predstavitve. Vprašani so kritični do pretirane dramatizacije in poudarjanja konfliktov, zlasti kadar takšno poročanje povezujejo s

prizadevanjem za pridobivanje pozornosti občinstva. Senzacionalizem prepoznavajo kot enega od dejavnikov, ki lahko zmanjšujejo kakovost novinarskih prispevkov.

Zadržke izražajo tudi glede politične usmerjenosti posameznih medijev. Opažajo, da je lahko poročanje zaznamovano z določeno ideološko perspektivo, zaradi česar težje oblikujejo celovito predstavo o obravnavanem dogajanju. Nekateri se pri presoji ne opirajo na en sam vir, ampak poiščejo dodatne informacije druge.

Politična opredeljenost zanje ne pomeni nujno večje raznolikosti pogledov. Kadar izraziteje zaznamuje izbor ali predstavitev določene tematike, jo nekateri dojemajo kot oviro pri presojanju njihove verodostojnosti in uravnoteženosti.

4.7.5 Aktivno vrednotenje medijskih vsebin

Pri ocenjevanju medijskih vsebin se uporabljajo različni pristopi, ki se med seboj dopolnjujejo. Poleg primerjanja virov se pojavljata preverjanje dejstev in spremljanje poročanja iz tujine. Dodatna pozornost je namenjena načinu predstavitve, zlasti prepoznavanju senzacionalističnih ali manipulativnih vsebin. Nekateri se tistim, ki jih doživljajo kot pretirano čustveno obremenjujoče, namenoma izogibajo.

Relevantno merilo predstavlja zaupanje, oblikovano na podlagi predhodnih izkušenj z določenim virom. Pri tem ni pomemben le ugled medijske hiše, saj se verodostojnost povezuje tudi s strokovnostjo posameznih novinarjev in njihovim načinom dela.

Ocena kakovosti torej ne temelji na enem samem kriteriju, temveč nastaja ob upoštevanju več vidikov spremljanja vsebin. Takšno ravnanje odraža kritičen odnos do informacij ter zavedanje dejavnikov, ki lahko vplivajo na njihovo oblikovanje in predstavitev.

4.7.6 Iskanje alternativnih kakovostnih virov

Iskanje dodatnih virov predstavlja enega od načinov, s katerimi si del sodelujočih prizadeva razširiti pogled na obravnavane dogodke. K temu jih med drugim spodbujajo pomisleki glede kakovosti in uravnoteženosti domačega poročanja.

»Imela sem srečo, da sem živela na različnih jezikovnih območjih v tujini in se naučila več jezikov. Spremljam tudi tuje medije, predvsem angleške in nemške, prek televizije. V Sloveniji je

zame na prvem mestu RTV SLO 1, nato HRT 1, spremljam pa tudi avstrijske in nemške programe ter poročila BBC-ja ... da dobim širšo sliko.»

Digitalno aktivnejši in posamezniki z znanjem tujih jezikov svoj nabor širijo predvsem z vsebinami iz tujine, do katerih dostopajo prek televizije ali spleta. Drugačno dopolnilo predstavljajo lokalni mediji, ki jih nekateri cenijo zaradi njihove usmerjenosti v neposredno okolje in manj senzacionalističnega načina poročanja.

Poseganje po dodatnih virih zato ne pomeni nujno splošnega nezaupanja v medije. Prej kaže na prizadevanje za soočanje različnih pogledov in oblikovanje celovitejše predstave o aktualnem dogajanju.

4.8 Izzivi in priložnosti za medijsko pismenost (RQ8)

Osmo raziskovalno vprašanje obravnava, kako starejši prebivalci Slovenije zaznavajo prihodnje izzive in priložnosti na področju medijske in digitalne pismenosti.

4.8.1 Medijska pismenost kot pogoj aktivnega staranja

Primerjalna analiza zbranega gradiva kaže, da pomen medijske in digitalne pismenosti presega samo obvladovanje medijev in sodobnih tehnologij. Gre namreč za zmožnost varnega ter samostojnega delovanja v vse bolj digitalizirani družbi.

V vseh fokusnih skupinah je bilo prisotno zavedanje sprememb, ki jih prinaša hiter tehnološki razvoj. Njegovih prednosti posamezniki ne povezujejo samodejno z višjo kakovostjo življenja, temveč predvsem z možnostjo smiselne in varne uporabe razpoložljivih rešitev. Njihova vrednost se kaže predvsem v tem, da olajšajo opravljanje vsakodnevnih nalog, pri ravnanju z informacijami pa omogočajo ohranjanje kritične presoje.

4.8.2 Vseživljenjsko učenje kot osrednja priložnost

Med pomembnejšimi vidiki prihodnosti ima vidno mesto nadaljnje učenje. Nenehne tehnološke spremembe prinašajo potrebo po sprotne prilagajanju, pridobivanje novih spretnosti pa podpira ohranjanje samostojnosti in sodelovanje v družbi.

Formalna izobraževanja so pri tem le ena od poti. Sodelujoči omenjajo praktične delavnice in medsebojno podporo, veliko se naučijo tudi neposredno ob uporabi različnih naprav in storitev.

Za usvajanje novih postopkov jim je pomembno okolje, v katerem lahko poiščejo nasvet in preizkušajo nepoznane rešitve brez večjih zadržkov zaradi morebitnih napak.

Pripravljenost za izpopolnjevanje je prisotna tudi med najstarejšimi udeleženci raziskave, vendar možnosti za to niso vedno vsem enako dostopne. Kot oviro so izpostavili predvsem hitrost digitalizacije sveta, zaradi česar težje ohranjajo in krepijo že pridobljene spretnosti. Ob tem izpostavljajo pomen podpore, prilagojene njihovemu predznanju in težavam, s katerimi se srečujejo pri uporabi digitalnih tehnologij.

4.8.3 Kritično vrednotenje informacij kot ključna kompetenca prihodnosti

Ob tehničnem obvladovanju tehnologij se kot bistven vidik medijske in digitalne pismenosti kaže tudi kritičen odnos do vsebin. Sodelujoči opozarjajo na zahtevnost presoje v okolju, kjer je dostopna velika količina informacij, med katerimi so lahko številne zavajajoče ali manipulativne. Negotovost dodatno povečujejo zaznana politična polarizacija medijev in spremembe, povezane z uporabo umetne inteligence pri ustvarjanju ter širjenju sporočil.

V takšnih okoliščinah pripisujejo posebno težo preverjanju virov in oceni njihove verodostojnosti. Nekateri pričakujejo, da bo razlikovanje med zanesljivimi in zavajajočimi vsebinami v prihodnje še zahtevnejše, zato sposobnost njihovega kritičnega vrednotenja prepoznavajo kot pomembno za odgovorno ravnanje v sodobnem informacijskem prostoru.

4.8.4 Socialna podpora kot pogoj digitalne vključenosti

Digitalna vključenost se v zbranem gradivu ne kaže zgolj kot rezultat prizadevanj posameznika. Pri učenju in premagovanju težav imajo vidno vlogo ljudje iz neposrednega socialnega okolja, širšo podporo pa zagotavljajo tudi različne ustanove v lokalni skupnosti.

Medgeneracijski odnosi imajo posebej vidno vlogo pri spoznavanju novih naprav ali aplikacij, saj se nekateri najprej obrnejo na otroke oziroma vnuke. Njihov cilj pri tem ni nujno trajno opiranje na druge, temveč razumevanje postopka, da bi ga pozneje potencialno izvedli sami. Pomoč bližnjih tako v različnih merah prispeva k postopnemu pridobivanju večje gotovosti pri delu s tehnologijo.

Dodatne priložnosti za učenje ponujajo knjižnice, medgeneracijski centri in društva upokojencev. Njihova vrednost je predvsem v dostopnosti prostora, kjer je mogoče pridobiti

praktične napotke ter nasvet ob konkretnih težavah. S tem lokalne organizacije dopolnjujejo neformalno mrežo, na katero se posamezniki opirajo pri razvijanju digitalnih spretnosti.

4.8.5 Ovire niso predvsem tehnološke

Med izzivi prihodnje digitalne vključenosti sodelujoči opozarjajo predvsem na način zasnove in uvajanja novih rešitev. Hitre spremembe spletnih storitev in zapleteni vmesniki lahko otežujejo njihovo uporabo, dodatno oviro pa predstavljajo nejasna ali pomanjkljiva navodila. Nekateri ob tem občutijo, da pri razvoju niso dovolj upoštevane značilnosti in pričakovanja starejših uporabnikov.

Praktične težave včasih spremlja tudi negotovost pri soočanju z novostmi. Posamezniki se bojijo napak ali njihovih finančnih posledic, zaradi manjše gotovosti v lastne sposobnosti pa se nekateri nepoznanih postopkov lotevajo bolj zadržano.

Vključevanje v digitalno okolje zato ni odvisno le od dostopa do sodobnih rešitev. Pri tem je treba upoštevati tudi prilagojenost rešitev ljudem, ki jih uporabljajo, kar vključuje razumljivo zasnovo in ustrezno podporo pri usvajanju novih postopkov.

4.8.6 Medijska pismenost kot odgovorna uporaba digitalnega okolja

Zbrano gradivo omogoča širše razumevanje medijske pismenosti, ki presega zgolj uporabo posameznih medijev. V ospredju je zmožnost kritične presoje informacij in prepoznavanja zavajajočih sporočil, odgovoren odnos pa se kaže tudi pri varovanju zasebnosti ter odločanju o tem, katere vsebine posameznik deli ali spremlja.

Medijska in digitalna pismenost se pri tem tesno prepletata. Njuna povezanost se kaže v razumevanju posebnosti spletnega prostora, kjer varna uporaba tehnologij ni odvisna zgolj od tehničnega obvladovanja naprav in storitev. Pomen premišljenega ravnanja postaja še izrazitejši ob spreminjanju načinov nastajanja in širjenja informacij.

Za vključevanje v sodobno komunikacijsko okolje zato niso pomembne le veščine posameznika. Enakovredno vlogo imajo jasne in dostopne rešitve ter podpora, prilagojena razlikam v predznanju in izkušnjah.

4.9 Povzetek odgovorov vseh osmih raziskovalnih vprašanj

RQ1: Sodelujoči v raziskavi se ne delijo na uporabnike "tradicionalnih" in "digitalnih" medijev, ampak izkoriščajo hibridne medijske repertoarje.

RQ2: Respondenti medijev sami po sebi ne povezujejo niti z izboljšanjem niti s poslabšanjem kakovosti življenja. Njihov pomen za vsakdanje življenje presojujejo glede na način uporabe in lastne življenjske okoliščine. V njihovih odgovorih se pri tem pojavljajo zdravstveno stanje in predhodne poklicne izkušnje, pa tudi znanje tujih jezikov ter vpetost v socialno in lokalno okolje. Njihove izkušnje z mediji se dodatno povezujejo z življenjskimi potrebami in zmožnostjo uravnavanja lastne medijske izpostavljenosti.

RQ3: Iz zbranega gradiva izhaja, da vprašani medijskih informacij ne sprejemajo nekritično, temveč jih preverjajo in vrednotijo na različne načine. Pri oblikovanju zaupanja primerjajo različne vire ter upoštevajo verodostojnost novinarjev in uredniških praks. Ob tem se srečujejo tudi z novimi izzivi digitalnega okolja, med katerimi izpostavljajo umetno inteligenco in algoritmično posredovanje vsebin.

RQ4: V obravnavanem vzorcu se je pokazalo, da internet ni več obrobna tehnologija, temveč je pri številnih starejših postal sestavni del vsakdanjega življenja. Njegova uporaba ni omejena na občasno iskanje informacij, saj je vpeta tudi v opravljanje številnih praktičnih aktivnosti.

RQ5: Analiza odgovorov kaže, da sodelujoči digitalne kompetence povezujejo predvsem s sposobnostjo samostojnega reševanja vsakodnevnih nalog in ne s popolnim obvladovanjem tehnologije. Občutek varnosti v digitalnem okolju gradijo na previdnem ravnanju in pridobljenih izkušnjah, pri čemer se zavedajo tudi meja lastnega znanja in sposobnosti.

RQ6: Starejši, vključeni v raziskavo, pri uporabi digitalnih storitev večji pomen kot njihovi tehnološki novosti pripisujejo praktični uporabnosti. Družbena omrežja in spletne storitve uporabljajo selektivno, pri čemer upoštevajo njihove koristi in morebitna tveganja, na odločitev za uporabo pa pomembno vpliva tudi zaupanje.

RQ7: Respondenti pri vrednotenju medijskih vsebin ne izhajajo zgolj iz tehnoloških značilnosti ali hitrosti poročanja, temveč večji pomen pripisujejo njihovi družbeni in informativni vrednosti. Kakovost povezujejo z verodostojnim in poglobljenim poročanjem, pomembni pa sta zanje tudi uravnoteženost vsebin in spoštljiv odnos do občinstva. Kritični so predvsem do

negativizma in senzacionalizma, opozarjajo pa tudi na politične in komercialne interese, ki jih prepoznavajo v medijskem poročanju.

RQ8: Vprašani starejši medijsko in digitalno pismenost razumejo kot vseživljenjski proces prilagajanja družbenim in tehnološkim spremembam. Iz njihovih odgovorov izhaja, da dostop do tehnologije sam po sebi ni dovolj, saj pomembno vlogo pripisujejo tudi ustrezni podpori in občutku zaupanja pri njeni uporabi. Digitalno okolje zanje pridobi pravo vrednost predvsem takrat, ko ga lahko smiselno vključujejo v vsakdanje življenje ter jim pomaga ohranjati samostojnost in socialno vključenost. Z njegovo uporabo povezujejo tudi možnosti aktivnejšega sodelovanja v družbi.

5 DISKUSIJA

Ugotovitve raziskave so povezane v tri osrednje dimenzije konceptualnega interpretativnega okvira. Ta je izpeljan iz empiričnega gradiva obravnavanega vzorca, zato ni posplošljiv na celotno populacijo starejših v Sloveniji ali širše.

5.1 Hibridni medijski repertoar kot temelj sodobnih medijskih praks

Prvo dimenzijo predstavlja hibridni medijski repertoar, ki opisuje preplet tradicionalnih in digitalnih medijev pri starejših, vključenih v raziskavo. Njegova značilnost ni širina nabora sama po sebi, temveč način njegove rabe glede na namen.

V preučevanem vzorcu so ti izbori raznoliki. Televizija sicer v splošnem ostaja osrednja pri informiranju, radio se uporablja za spremljanje dnevnega dogajanja ali pasivno, tisk je cenjen predvsem zaradi poglobljenega branja, vse njihove funkcije pa dopolnjuje internet. Posebno vlogo pri tem ima pametni telefon, ki združuje dostop do spletnih vsebin in komunikacijskih orodij ter tako prevzema naloge, nekoč vezane na več ločenih naprav. Splet pa obenem omogoča tudi opravljanje praktičnih opravil in uporabo različnih storitev. Hibridnost se zato ne kaže v nadomeščanju enega vira z drugim ali zgolj v večanju njihove količine, temveč v prepletanju njihovih funkcij glede na potrebe uporabnika.

Opisano funkcionalno dopolnjevanje lahko umestimo v koncept medijskih repertoarjev. Že Hasebrink in Popp (2006) z njim proučujeta vire, ki jih ljudje uporabljajo, kot celoto, s čimer se pozornost s posameznega medija usmerja na skupine le teh in njihov medsebojni preplet. Poznejša pojmovanja poudarjajo vpetost repertoarjev v vsakdanje življenje in komunikacijska okolja (Hasebrink in Domeyer, 2012; Hasebrink in Hepp, 2017), medtem ko Schröder (2011) prehajanje med več kanali pojasnjuje z vidika večkanalnosti (cross-media). Pri proučevanju medijskih repertoarjev starejših primerljivo sliko ponujajo Carenzio, Ferrari in Rasi (2021), ki prepoznavajo več tipov, med njimi tudi hibridiziranega, ter opozarjajo na heterogenost te populacije. Lehtinen (2023) ugotavlja, da pri isti ciljni skupini nove tehnologije postajajo del že ustaljenih načinov rabe, pri čemer jih ti doživljajo bodisi kot koristne, bodisi kot problematične. Hänninen in Taipale (2025) dodatno izpostavljata pomen okoliščin, v katerih se oblikuje odnos do digitalnih tehnologij. Vse naštetu pa se nenazadnje sklada tudi s širšim

pojmovanjem medijske pismenosti pri Livingstone (2004), ki v ospredje postavlja dejavno in reflektirano ravnanje posameznika.

Tudi v naši raziskavi se medijske prakse precej razlikujejo glede na konkretne razmere. V zbranem gradivu se kot dejavnika vpliva denimo pojavljata zdravstveno stanje in bivalno okolje. Poglavitni pomen imajo še predhodne izkušnje ter opora bližnjih. Pri delu vprašanih izstopajo tudi njihove jezikovne zmožnosti ali družbena aktivnost. Izbor se tako oblikuje glede na uporabno vrednost posameznih virov in specifičen življenjski kontekst starejših.

Preplet tradicionalnih in digitalnih medijev je posebej opazen pri spremljanju novic. Del vprašanih prvo informacijo pridobi prek televizije ali radia, nato pa na spletu poišče dodatne vsebine oziroma preveri poročanje drugih domačih ali tujih medijev. S tem si zagotovijo pogled na isto vsebino iz več zornih kotov. Podoben vzorec opazajo Rosales idr. (2024), ki pri starejših spletnih uporabnikih izpostavljajo kombiniranje različnih posrednikov pri spremljanju novic in možnost soočanja več izhodišč. Tovrstne prakse odražajo dejaven odnos do novic in prizadevanje za celovitejše razumevanje družbenega dogajanja.

V konceptualnem interpretativnem okviru raziskave hibridni medijski repertoar označuje funkcionalno povezovanje klasičnih in novih komunikacijskih kanalov glede na namen njihove rabe. Vidik reflektiranega odnosa do medijev in samostojnosti pri uporabi digitalnih tehnologij pa ta koncept neposredno povezuje z naslednjima dimenzijama – digitalno avtonomijo ter kritično medijsko pismenostjo.

5.2 Digitalna avtonomija kot razsežnost samostojnega delovanja

Druga dimenzija, digitalna avtonomija, se v zbranem gradivu kaže skozi zmožnost, da starejši digitalne tehnologije vključujejo v svoje življenje in z njihovo pomočjo čim bolj samostojno opravljajo različne dejavnosti. Pri tem ne gre nujno za delovanje brez vmešavanja drugih, temveč za ohranjanje nadzora nad tem, kdaj in na kakšen način uporabiti tehnologijo oziroma poiskati podporo.

Primerljivo perspektivo ponujajo Latikka idr. (2026), ki izhajajo iz teorije samodoločanja in proučujejo izkušnje starejših z vidika njihovih temeljnih psiholoških potreb. Ugotavljajo, da lahko digitalizacija posamezniku zagotavlja večji nadzor nad lastnim delovanjem, čeprav ga v določenih okoliščinah potencialno omejuje. V ospredju je zato predvsem način, kako posameznik digitalne rešitve umešča v svoje ustaljene prakse.

Tudi v lastnem vzorcu zaznamo razliko med dostopom do digitalnih tehnologij in dejansko digitalno avtonomijo. Pametni telefon ali internet sama po sebi še ne zagotavljata samozaveznega obvladovanja spletnih storitev in njihove ustrezne umestitve v posameznikov vsakdan. S tem je skladno Helsperjino (2017) razumevanje digitalnih neenakosti, ki v ospredje postavlja še okoliščine rabe in koristi, ki jih posameznik z njo pridobi. Van Deursen in van Dijk (2019) pozornost usmerjata k spretnostim in učinkom, ki izhajajo iz njihovega udejanjanja. Kebede idr. (2022) položaj starejših obravnavajo kot proces, ki načeloma poteka od neuporabe in začetnega sprejemanja do trajnejše vpetosti v digitalno okolje, pri čemer nanj vplivajo ovire in spodbudni pogoji. Za slovenski prostor pa so posebej relevantne ugotovitve Hvalič-Touzery, Laznik in Petrovčič (2024), ki so pri proučevanju izkušenj starejših z zdravstvenimi platformami prepoznale raznovrstne načine odzivanja na zahteve teh storitev.

Kot razlog za poseganje po digitalnih rešitvah se izrisuje predvsem njihova uporabnost. Sodelujočim te v večji meri bistveno olajšujejo pridobivanje informacij in medsebojno komunikacijo, kot tudi urejanje praktičnih zadev. Njihove prednosti se torej posredno povezujejo z željo po ohranjanju neodvisnosti. To je moč interpretirati z Enotno teorijo sprejemanja in uporabe tehnologije (Unified Theory of Acceptance and Use of Technology – UTAUT), ki so jo razvili Venkatesh idr. (2003). Model med ključnimi dejavniki namreč izpostavlja pričakovano učinkovitost (performance expectancy), ki označuje prepričanje, da bo določena rešitev koristna pri doseganju želenega cilja.

Zanimanje za nova znanja se pri vprašanih najpogosteje pojavlja ob konkretnih potrebah. Pri njihovem osvajanju pa se lahko starejši oprejo na predhodne izkušnje in podporo socialnega okolja. Korpela, Pajula in Hänninen (2023) pri vrstniškem mentorstvu posebej izpostavljajo občutek enakovrednosti, ki ga ustvarja stik z osebo v primerljivem položaju. V našem vzorcu smo poleg odobravanja raznoraznih delavnic pri nekaterih zaznali tudi izrazito naklonjenost do mlajših tutorjev in otrok. K učinkovitosti učenja novih spretnosti je sicer v določenih primerih prispeval še individualni sproščen pristop ob uporabi lastne opreme na domu, uspešen proces in osvojitev novih spretnosti pa jim je vlil pogum za nadaljnjo izpopolnjevanje. Te oblike pomoči lahko dodatno osmislimo z vidika Bandurove (1997) teorije samoučinkovitosti, po kateri uspešno obvladovanje nalog in socialna spodbuda krepita prepričanje o lastnih sposobnostih. Raziskave obenem poudarjajo prilagojenost usposabljanja značilnostim starejših. Kim, Yao in Du (2022) na primeru starejših začetnikov pri uporabi tabličnega računalnika

pokažejo, da se pri spoznavanju nove naprave opirajo na že poznane načine učenja in predhodne izkušnje. Postopno pridobivanje spretnosti jim je omogočalo, da so nove funkcije povezovali z dejavnostmi, ki so jim bile že domače. Schirmer idr. (2022) podobno poudarjajo, da je pri razvijanju digitalnih spretnosti smiselno izhajati iz življenjskih okoliščin udeležencev. Izobraževanje tako ni usmerjeno zgolj v tehnično obvladovanje naprav, temveč v njihovo vključevanje v vsakdanje prakse. Širši pregled Xu idr. (2024) dodatno opozarja na raznolikost osebnih in tehnoloških dejavnikov ter vlogo socialnega konteksta, ki jih je treba upoštevati pri razvijanju digitalnih spretnosti starejših. Enoten pristop zato ne more ustrezno nasloviti razlik v njihovem predznanju, izkušnjah in potrebah.

Po zbranih podatkih posamezniki digitalnih rešitev ne razumejo kot nadomestila za osebne odnose ali tradicionalne načine delovanja, temveč kot njihovo dopolnitev. Prednost dajejo tistim, ki jim olajšajo vsakodnevna opravila in prispevajo k večji samostojnosti, medtem ko so do pretirano zahtevnih ali tveganih možnosti bolj zadržani. Digitalna avtonomija se tako ne izraža v intenzivnosti rabe, temveč v zmožnosti izbire glede na konkretne okoliščine. Podobno predvideva OECD (2019), ki uspešno delovanje v digitalni družbi poleg kompetenc umešča v okvir njihove odgovorne in kontekstualno ustrezne uporabe. Obvladovanje naprav in storitev dobi širšo vrednost, kadar podpira neodvisnost pri vsakdanjih dejavnostih ter sodelovanje v družbenem življenju. Nenazadnje tudi Desetletje zdravega staranja Svetovne zdravstvene organizacije (WHO, 2021) sorodno poudarja prav funkcionalne zmožnosti, ki ljudem omogočajo biti in početi tisto, kar jim je pomembno. Obravnavano dimenzijo je zato mogoče umestiti v širši okvir kakovosti življenja v poznejšem obdobju.

Področje se neposredno navezuje na hibridni medijski repertoar, ki zajema preplet tradicionalnih in spletnih virov v informacijskih navadah starejših. Digitalna avtonomija ga nadgrajuje z zmožnostjo njihove čim bolj samostojne rabe v konkretnih situacijah. V oblikovanem modelu tako povezuje medijsko in digitalno pismenost s kakovostjo življenja, saj v ospredju ni obseg poseganja po sodobnih rešitvah, temveč njihova vloga v vsakdanjiku posameznika. Naslednja razsežnost pa pozornost preusmeri k vrednotenju informacij in presojanju njihove verodostojnosti.

5.3 Kritična medijska pismenost in odgovorno odločanje

Tretjo dimenzijo predstavlja kritična medijska pismenost, ki se v okviru vzorca kaže predvsem v presojanju zanesljivosti informacij in njihovem vrednotenju. Ne nanaša se zgolj na dostop do

vsebin ali obvladovanje medijskih in digitalnih tehnologij, temveč vključuje njihovo kritično obravnavo.

V odgovorih se premišljen odnos odraža zlasti v primerjanju različnih virov in upoštevanju okoliščin, v katerih medijska sporočila nastajajo. Takšen pristop nadalje vpliva tudi na oblikovanje lastnih stališč in odločitev.

Pri vrednotenju informacij se sodelujoči opirajo na življenjske izkušnje, pridobljeno znanje in dolgoletno spremljanje medijev. Njihovi opisi zato presegajo predstavo o medijski pismenosti kot zgolj rezultatu formalnega izobraževanja. Teoretsko podlago tej interpretaciji ponuja Rek (2021), ki fenomen vselej obravnava kot vseživljenjski razvojni proces, povezan z učenjem ter prilagajanjem spremembam na področju medijev.

Prakse preverjanja je nadalje mogoče povezati s Potterjevim (2021) pojmovanjem kritične medijske pismenosti, ki poudarja zavestno in dejavno obdelavo informacij ter prepoznavanje značilnosti in namenov sporočil. Koncept novične medijske pismenosti Ashley, Maksla in Crafta (2013) temu dodaja še razumevanje sistema, v katerem novice nastajajo. V našem vzorcu se soroden pogled kaže v zavedanju glavnine vprašanih, da novice niso nujno nevtralen prikaz resničnosti. Ti njihovo zanesljivost dodatno preverjajo s soočanjem domačih in tujih virov in pri interpretaciji upoštevajo širše ozadje. Pozornost namenjajo družbenim in političnim okoliščinam ter ekonomskim interesom, ki jih prepoznavajo kot dejavnike medijskega delovanja. Takšna metoda je posebej izrazita ob soočanju z dezinformacijami, manipulativnimi vsebinami ali enostranskimi prikazi. Naši izsledki v tem oziru podpirajo dejavno vlogo starejših pri preverjanju prejetih sporočil, njihova ravnanja pa so pri tem različna.

Baines, Hargittai in Palfrey (2025) so proučevali odzivne strategije starejših ob srečevanju z dezinformacijami na družbenih omrežjih ter ugotovili, da se na vprašljive objave odzivajo na več načinov, denimo z ugotavljanjem njihovega izvora ali iskanjem dodatne potrditve. Izбира posameznega pristopa je bila povezana med drugim z digitalnimi spretnostmi in pogostostjo uporabe interneta. K razvoju tovrstnih sposobnosti lahko prispevajo tako že pridobljene izkušnje kot novo usposabljanje. Moore in Hancock (2022) na primer pokažeta, da je mogoče razlikovanje med resničnimi in lažnimi novicami izboljšati z usmerjeno intervencijo. Po enournem programu digitalne medijske pismenosti so bili udeleženci njune eksperimentalne študije pri tem uspešnejši, pogosteje pa so uporabili tudi postopke za ugotavljanje točnosti informacij. Vraga in Bode (2020) poudarjata pomen strokovnega znanja in preverljivih dokazov

pri razlikovanju med zanesljivimi in vprašljivimi informacijami. To dopolnjuje naše ugotovitve, saj opozarja, da dvom v določeno sporočilo sam po sebi še ne zadošča, če ta ni podprt z relevantnimi dejstvi.

Premišljenost je opazna tudi pri uporabi spletnih storitev. Sodelujoči pri družbenih omrežjih izpostavljajo previdnost pri posredovanju osebnih podatkov, podobno zadržani so do dejavnosti, ki jih povezujejo s finančnimi tveganji. Ob tem njihove odločitve ne izhajajo nujno iz splošnega nezaupanja, temveč iz ocene uporabnosti in varnosti posamezne možnosti. Tu se obravnavana dimenzija navezuje na digitalno avtonomijo, saj samostojno obvladovanje naprav in spletnih možnosti ne vključuje vselej premišljene presoje njihove rabe. Sorodne poudarke vsebuje evropski okvir digitalnih kompetenc DigComp 2.2 (Vuorikari idr., 2022), ki med drugim zajema širši pomen uporabe digitalnih tehnologij – v smislu odgovorne participacije in vrednotenja informacij.

Tudi do kakovosti poročanja sodelujoči izražajo zadržke. Motijo jih predvsem negativno in senzacionalistično obarvane vsebine, opozarjajo na politične ter komercialne interese, pogrešajo poglobljene analize. Ti pomisleki ne vodijo nujno v zavračanje medijev, saj se odražajo v načinu njihovega spremljanja. Nekateri na primer posegajo po drugih domačih ali tujih virih in soočajo različne prikaze dogajanja, da bi si ustvarili celovitejšo predstavo o obravnavanih temah, drugi raje spremljajo lokalne televizijske kanale, časopise itd.

Poseben vidik predstavlja zavestno uravnavanje lastne medijske izpostavljenosti. Del sodelujočih se načrtno izogiba negativnim novicam ali daje prednost tistim, ki ponujajo bolj uravnotežen pogled na družbeno dogajanje. Takšne odločitve povezujejo predvsem z željo po zmanjšanju čustvene obremenitve, kar odgovorno rabo medijev razširja onkraj presoje zanesljivosti informacij. Oliver (2008) izbiro medijskih vsebin pojasnjuje z njihovo vlogo pri čustvenem doživljanju posameznika in opozarja, da občinstvo medijev ne izbira zgolj zaradi neposrednega ugodja, ampak tudi glede na pomen in vrednost, ki ju pripisuje določeni izkušnji. Novejšo empirično perspektivo ponujajo Vivion idr. (2024), ki so pri starejših prepoznali psihološke posledice dezinformacij in informacijske preobremenjenosti. Udeleženci njihove raziskave so se namreč nanje prav tako odzivali še s selektivnejšim spremljanjem virov in krajšanjem časa, namenjenega novicam.

Širše pojmovanje medijske pismenosti nam torej omogoča združitev navedenih vidikov v skupno interpretacijo. Buckingham (2003) jo obravnava v kontekstu medijskega izobraževanja

in poudarja kritično razumevanje medijev, Hobbs (2010) pa koncept razširja na analizo in vrednotenje informacij, ustvarjanje vsebin, refleksijo ter delovanje. Tudi z vidika naše raziskave kritične medijske pismenosti zato ni mogoče omejiti na prepoznavanje dezinformacij, saj zajema odnos do kakovosti poročanja, odgovorno uporabo digitalnih tehnologij in zavestno uravnavanje lastne medijske izpostavljenosti.

V konceptualnem okviru raziskave obravnavani koncept dopolnjuje hibridni medijski repertoar in digitalno avtonomijo. Prva dimenzija pojasnjuje preplet virov v informacijskih praksah starejših, druga njihovo zmožnost samostojnega delovanja, tretja način soočanja z informacijami in medijskimi vsebinami. Skupaj pa tvorijo analitično podlago, ki medijsko in digitalno pismenost umešča v kontekst vsakdanjega življenja in družbenega vključevanja.

6 OMEJITVE RAZISKAVE

Kvalitativna raziskava je omogočila poglobljen vpogled v medijske navade, uporabo digitalnih tehnologij ter razumevanje medijske in digitalne pismenosti starejših prebivalcev Slovenije. S primerjalno analizo smo med fokusnimi skupinami in sodelujočimi znotraj njih identificirali skupne značilnosti in razlike. To nam je omogočilo odgovoriti na zastavljena raziskovalna vprašanja in ta dognanja v obliki diskusije tudi povezati v konceptualni interpretativni okvir. Pri presoji rezultatov pa je ob tem seveda treba vzeti v ozir vse metodološke in interpretativne omejitve.

Prva izhaja iz narave kvalitativnega raziskovanja, katerega namen ni statistično posploševanje izsledkov na celotno populacijo starejših prebivalcev Slovenije, temveč poglobljeno razumevanje izkušenj in stališč ter načinov vključevanja medijev in digitalnih tehnologij v vsakdanje življenje izbranih sodelujočih. Pridobljeni podatki zato odražajo značilnosti obravnavanega vzorca in ne predstavljajo reprezentativnega prikaza medijske in digitalne pismenosti starejšega prebivalstva Slovenije.

Druga omejitev se nanaša na sestavo vzorca. Analiza je zajela šest fokusnih skupin z osebami, ki so bile na različne načine vpete v institucionalna ali lokalna okolja. Med sodelujočimi so prevladovala ženske, zato so izkušnje in pogledi starejših moških v gradivu lahko zastopani v manjši meri. Sočasno je potrebno upoštevati še njihovo razmeroma pogosto vpetost v organizirane oblike družbenega življenja, saj ta v neki meri pomeni določene posebnosti, ki niso nujno značilne za starejše zunaj takšnih okolij.

Metodološki premislek zahteva tudi izvedba fokusnih skupin. Skupinska razprava spodbuja interakcijo in soočanje različnih pogledov, vendar lahko dinamika med prisotnimi sooblikuje način podajanja individualnih stališč. Pri nekaterih vprašanjih je bilo mogoče zaznati večjo pripravljenost za strinjanje z mnenji drugih, posamezniki z drugačnimi pogledi pa so bili ponekod bolj zadržani. Morebitne učinke skupinske dinamike smo sicer skušali omejiti s spodbujanjem raznolikih mnenj in vključevanjem manj dejavnih članov, vendar jih ni bilo mogoče povsem izključiti.

Na obseg in poglobljenost zbranega gradiva so dodatno vplivale individualne značilnosti sodelujočih. Nekateri so zaradi višje starosti, zdravstvenih omejitev ali težav s sluhom oziroma

govorom podajali krajše odgovore. V posameznih primerih so skupino zapustili pred zaključkom razprave. Kljub razlikam v obsegu prispevkov so se ključne teme pojavljale v več fokusnih skupinah, na kar smo bili pozorni pri oblikovanju končnih interpretacij.

Domet ugotovitev določa še časovna umeščenost raziskave. Empirični del ponuja presečni vpogled v medijske navade in digitalne prakse starejših v obdobju intenzivnih tehnoloških ter družbenih sprememb. Digitalne storitve in medijske platforme se hitro razvijajo, nove okoliščine pa ustvarjajo tudi algoritmično posredovanje vsebin, generativna umetna inteligenca in druge tehnološke rešitve. Spreminjajo se načini njihove uporabe v vsakdanjem življenju in zahteve glede potrebnih kompetenc. Izsledke je zato treba presojati glede na obdobje zbiranja podatkov. Prihodnje ponovitve in longitudinalne študije bi omogočile spremljanje sprememb medijskih navad in digitalnih praks starejših ter presojo razvoja prepoznanih vzorcev v spreminjajočem se medijskem in tehnološkem prostoru.

Upoštevati je treba subjektivno naravo pridobljenih podatkov. Opisi medijskih navad, digitalnih kompetenc in uporabe posameznih storitev temeljijo na samoocenah ter osebnih izkušnjah, zato ni mogoče predpostaviti njihovega popolnega ujemanja z dejanskim ravnanjem. V istem letu je bila izvedena tudi kvantitativna raziskava (Rek, Ljubotina in Bratoš, 2026), kar omogoča primerjavo ugotovitev in komplementarno obravnavo obeh raziskav. S tem je mogoče pridobiti širši vpogled v obravnavano področje, pri čemer je treba razumeti razlike med uporabljenima metodološkima pristopoma.

Posebna previdnost je potrebna pri interpretaciji konceptualnega okvira. Ta je induktivno izpeljan iz empiričnega gradiva in združuje tri dimenzije, prepoznane v analiziranem vzorcu, zato ga ni mogoče obravnavati kot splošno veljaven teoretični model medijske in digitalne pismenosti starejših. Njegov namen je sistematično povezati hibridni medijski repertoar, digitalno avtonomijo in kritično medijsko pismenost ter osvetliti odnose med njimi v kontekstu analiziranih izkušenj. Nadaljnje raziskovanje bi lahko preverilo uporabnost in prenosljivost predlagane zasnove pri drugih skupinah starejših in v različnih družbenih oziroma kulturnih okoljih. Smiselna bi bila uporaba kvantitativnih ali mešanih metodoloških pristopov.

Predstavljene omejitve določajo meje interpretacije rezultatov ter jih umeščajo v metodološki in empirični kontekst izvedene raziskave.

7 SKLEP

Digitalna preobrazba sodobne družbe spreminja načine dostopanja do informacij in komuniciranja, vse večjo vlogo pa igra pri uporabi različnih storitev ter vključevanju v družbo. Digitalne tehnologije so postale sestavni del vsakdanjega življenja, njihov razvoj odpira vprašanja neenakosti in možnosti posameznikov za varno ter premišljeno uporabo novih rešitev. Za starejše prebivalce so v tem procesu relevantne predhodne izkušnje in medijske navade, pa tudi razlike v znanju in spretnostih, s katerimi vstopajo v digitalizirano družbo. Na teh izhodiščih temelji pričujoča kvalitativna raziskava, usmerjena v poglobljeno razumevanje medijskih in digitalnih praks starejših ter njihovega mesta v vsakdanjem življenju. Razprave v fokusnih skupinah osvetlujejo načine uporabe medijev in tehnologij ter razloge, ki jih sodelujoči povezujejo z lastnimi izbirami in ravnanjem. Zbrano gradivo omogoča interpretacijo raziskovanega pojava z stališča njihovih konkretnih izkušenj.

Empirične ugotovitve kažejo, da medijske in digitalne pismenosti ni mogoče razumeti zgolj v smislu spretnosti ali uporabe posameznih tehnologij. Pri sodelujočih je mogoče prepoznati hibridni medijski repertoar, v katerem se tradicionalni in digitalni mediji funkcionalno dopolnjujejo. Televizija, radio in tisk ohranjajo osrednje mesto pri informiranju, medtem ko internet razširja možnosti komunikacije in dostopa do različnih storitev ter služi iskanju in preverjanju informacij. Drugo razsežnost predstavlja digitalna avtonomija, ki se nanaša na zmožnost samostojne uporabe digitalnih rešitev glede na konkretne potrebe posameznika. Kritična medijska pismenost kot tretja dimenzija pa zajema premišljen odnos do informacij in odgovorno ravnanje v sodobnem medijskem okolju. Vse tri se medsebojno dopolnjujejo ter povezujejo različne vidike informiranja in odločanja z vprašanji neodvisnosti ter družbene vključenosti starejših.

Sinteza rezultatov vodi do oblikovanja konceptualnega interpretativnega okvira, ki predstavlja enega pomembnejših prispevkov raziskave. Induktivno je izpeljan iz empiričnega gradiva, pri čemer je njegova vrednost predvsem v povezovanju posameznih spoznanj, vezanih na vzorec, v širšo celoto. Medijske in digitalne pismenosti starejših tako ne obravnava ločeno od njihovih življenjskih izkušenj in vsakdanjih praks, temveč skladno s socialnim okoljem ob prilagajanju tehnološkim spremembam. Morebitnih koristi digitalizacije za kakovost življenja zato ni mogoče povezovati zgolj z dostopom do tehnologij ali njihovo uporabo. Relevantni sta tudi zmožnost samostojnega ravnanja in kritičen odnos do informacij. Predlagana zasnova odpira

možnosti za nadaljnje raziskovanje odnosov med prepoznanimi razsežnostmi medijske in digitalne pismenosti v poznejšem življenjskem obdobju.

Dognanja imajo praktične implikacije za izobraževanje in medgeneracijsko sodelovanje ter so dodatno relevantna za oblikovanje javnih politik ter razvoj dostopnejših digitalnih storitev. Programi vseživljenjskega učenja naj poleg tehničnih znanj namenjajo pozornost kritičnemu vrednotenju informacij in varni uporabi spletnih storitev. Ob tem je smiselno krepiti sposobnost samostojnega reševanja konkretnih izzivov, ob tem pa lahko podpora zagotavlja medgeneracijsko učenje. Javnopolitične in tehnološke rešitve bi morale upoštevati razlike v potrebah, predhodnih izkušnjah in zmožnostih starejših. Njihova vpetost v digitalizirano družbo namreč ni povezana le z razpoložljivostjo tehnologij, temveč tudi z možnostmi za njihovo smiselno uporabo brez nepotrebne odvisnosti od pomoči drugih.

Raziskava dodatno osvetljuje potrebo po širšem razumevanju medijske in digitalne pismenosti starejših, ki presega tehnično obvladovanje tehnologije. Zajema veščine in sposobnosti posameznika, da se znajde v spreminjajočem se medijskem okolju in digitalne rešitve vključuje v svoje življenje glede na lastne potrebe. S tega gledišča so osrednjega pomena premišljen odnos do informacij, ohranjanje čim večje neodvisnosti in možnosti za dejavno sodelovanje v družbi. Ker digitalni prostor zavzema vse večje mesto pri informiranju in dostopu do storitev, je pri njegovem razvoju treba vzeti v ozir raznolike življenjske okoliščine starejših. Nadaljnja prizadevanja na tem področju naj bodo zato usmerjena v zmanjševanje ovir pri uporabi digitalnih tehnologij in preprečevanje poglobljanja obstoječih neenakosti.

VIRI IN LITERATURA

- Ashley, S., Maksl, A., & Craft, S. (2013). Developing a news media literacy scale. *Journalism & Mass Communication Educator*, 68(1), 7–21. <https://doi.org/10.1177/1077695812469802>
- Baines, A., Hargittai, E., & Palfrey, J. (2025). Older adults' response strategies to misinformation on social media. *Social Media + Society*, 11. <https://doi.org/10.1177/20563051251386360>
- Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. New York: W. H. Freeman.
- Buckingham, D. (2003). *Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture*. Cambridge: Polity Press.
- Carenzio, A., Ferrari, S., & Rasi, P. (2021). Older people's media repertoires, digital competences and media literacies: A case study from Italy. *Education Sciences*, 11(10), 584. <https://doi.org/10.3390/educsci11100584>
- Hänninen, R., Taipale, S., & Haapio-Kirk, L. (Eds.). (2025). *Digital repertoires: Embedded and everyday technologies in later life*. UCL Press.
- Hasebrink, U., & Domeyer, H. (2012). *Media repertoires as patterns of behaviour and as meaningful practices: A multimethod approach to media use in converging media environments*. *Participations: Journal of Audience & Reception Studies*, 9(2), 757–779.
- Hasebrink, U., & Hepp, A. (2017). *How to research cross-media practices? Investigating media repertoires and media ensembles*. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 23(4), 362–377. <https://doi.org/10.1177/1354856517700384>
- Hasebrink, U., & Popp, J. (2006). *Media repertoires as a result of selective media use: A conceptual approach to the analysis of patterns of exposure*. *Communications*, 31(3), 369–387. <https://doi.org/10.1515/COMMUN.2006.023>
- Helsper, E. J. (2017). *The Social Relativity of Digital Exclusion: Applying Relative Deprivation Theory to Digital Inequalities*. *Communication Theory*, 27(3), 223–242. <https://doi.org/10.1111/comt.12110>

- Hobbs, R. (2010). *Digital and Media Literacy: A Plan of Action*. <https://www.aspeninstitute.org/publications/digital-media-literacy-plan-action/>
- Hvalič-Touzery, S., Laznik, J., & Petrovčič, A. (2024). Digital health paradox: Older people's experiences with digital health services in Slovenia. *Digital Health*, 10. <https://doi.org/10.1177/20552076241282247>
- Kebede, A. S., Ozolins, L.-L., Holst, H., & Galvin, K. (2022). Digital engagement of older adults: Scoping review. *Journal of Medical Internet Research*, 24(12), e40192. <https://doi.org/10.2196/40192>
- Kim, S., Yao, W., & Du, X. (2022). Exploring older adults' adoption and use of a tablet computer during COVID-19: Longitudinal qualitative study. *JMIR Aging*, 5(1), e32957. <https://doi.org/10.2196/32957>
- Korpela, V., Pajula, L., & Hänninen, R. (2023). Older adults learning digital skills together: Peer tutors' perspectives on non-formal digital support. *Media and Communication*, 11(3). <https://doi.org/10.17645/mac.v11i3.6742>
- Lamut, U., & Macur, M. (2012). *Metodologija družboslovnega raziskovanja: Od zasnove do izvedbe*. Vega.
- Latikka, R., Valkama, O., Rantala, A., Jolanki, O., & Oksanen, A. (2026). Older adults and information and communication technologies: A qualitative interview study on basic psychological needs. *International Journal of Ageing and Later Life*, 19(1), 1–22. <https://doi.org/10.3384/ijal.1652-8670.5268>
- Lehtinen, V. (2023). Older adults experiencing and balancing the ambivalences of digitalisation in everyday life: Media repertoires as resources in domesticating emerging technologies. *Nordicom Review*, 44(1), 123–141. <https://doi.org/10.2478/nor-2023-0007>
- Livingstone, S. (2004). *Media literacy and the challenge of new information and communication technologies*. *The Communication Review*, 7(1), 3–14. <https://doi.org/10.1080/10714420490280152>
- Mayring, P. (2014). *Qualitative content analysis: Theoretical foundation, basic procedures and software solution*. Klagenfurt. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssaoar-395173>

- Moore, R. C., & Hancock, J. T. (2022). A digital media literacy intervention for older adults improves resilience to fake news. *Scientific Reports*, 12, 6008. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-08437-0>
- OECD. (2019). *OECD Skills Outlook 2019: Thriving in a Digital World*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/df80bc12-en>
- Oliver, M. B. (2008). Tender affective states as predictors of entertainment preference. *Journal of Communication*, 58(1), 40–61. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2007.00373.x>
- Park, H. (2026). *Exploring the drivers of digital learning among older adults*. *Educational Gerontology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/03601277.2026.2667865>
- Potter, W. J. (2021). *Media literacy* (10th ed.). SAGE Publications.
- Rek, M. (2021). *Medijska vzgoja in pismenost v Sloveniji*. Vega.
- Rek, M., & Kovačič, A. (2018). Media and preschool children: The role of parents as role models and educators. *Medijske studije*, 9(18), 27–43. <https://doi.org/10.20901/ms.9.18.2>
- Rek, M., Kovačič, A., & Brumat, K. (2018). *Medijske navade starejših (65 let in več)*. Fakulteta za medije. https://pismenost.si/pdf/Raziskava_Medijske_navade_starejsih_2018.pdf
- Rek, M., Ljubotina P. & Bratoš A. (2026). *Medijske navade starejših (65 let in več)*. Fakulteta za uporabne družbene študije.
- Rosales, A., Fernández-Ardèvol, M., Gómez-León, M., & Jacobetty, P. (2024). Old age is also a time for change: Trends in news intermediary preferences among internet users in Canada and Spain. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11, 455. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2026.2680983>
- Sánchez, M., Kaplan, M. S., & Bradley, L. (2015). Using technology to connect generations: Some considerations of form and function. *Comunicar*, 23(45), 95–103. <https://doi.org/10.3916/C45-2015-10>
- Saunders, M. N. K., Lewis, P., & Thornhill, A. (2012). *Research methods for business students* (6th ed.). Pearson.

- Schirmer, W., Geerts, N., Vercruyssen, A., & Glorieux, I. (2022). Digital skills training for older people: The importance of the “lifeworld.” *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 101, 104695. <https://doi.org/10.1016/j.archger.2022.104695>
- Schröder, K. C. (2011). *Audiences are inherently cross-media: Audience studies and the cross-media challenge.* *Communication Management Quarterly*, 18, 5–27. <https://doi.org/10.26092/elib/5384>
- St. Clair, R. (2024). Andragogy: Past and present potential. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 2024(181), 7–13. <https://doi.org/10.1002/ace.20546>
- UNESCO. (2021). *Media and information literate citizens: Think critically, click wisely! Media and information literacy curriculum for educators and learners.* UNESCO. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpglclefndmkaj/https://www.unesco.org/mil4teachers/sites/default/files/medias/fichiers/2023/10/Part_1_CI%20MIL_CURRICULUM.pdf
- van Deursen, A. J. A. M. (2020). Digital inequality during a pandemic: Quantitative study of differences in COVID-19-related internet uses and outcomes among the general population. *Journal of Medical Internet Research*, 22(8), e20073. (*Opomba: čeprav je članek nastal v kontekstu pandemije, van Deursen v njem povzema in nadgrajuje svoje širše razumevanje digitalnih spretnosti in njihovih učinkov.*)
- van Deursen, A. J. A. M., & van Dijk, J. A. G. M. (2019). The first-level digital divide shifts from inequalities in physical access to inequalities in material access. *New Media & Society*, 21(2), 354–375. <https://doi.org/10.1177/1461444818797082>
- Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B., & Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS Quarterly*, 27(3), 425–478. <https://doi.org/10.2307/30036540>
- Vivion, M., Reid, V., Dubé, E., Coutant, A., Benoit, A., & Tourigny, A. (2024). How older adults manage misinformation and information overload – A qualitative study. *BMC Public Health*, 24, 1122. <https://doi.org/10.1186/s12889-024-18335-x>
- Vraga, E. K., & Bode, L. (2020). Defining misinformation and understanding its bounded nature: Using expertise and evidence for describing misinformation. *Political Communication*, 37(1), 136–144. <https://doi.org/10.1080/10584609.2020.1716500>

Vuorikari, R., Kluzer, S., & Punie, Y. (2022). *DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens – With New Examples of Knowledge, Skills and Attitudes*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2760/115376>

World Health Organization. (2017). *Age-friendly environments in Europe: A handbook of domains for policy action*. WHO Regional Office for Europe. <https://www.who.int/publications/i/item/9789289052887>

World Health Organization. (2021). *Decade of healthy ageing: Baseline report*. World Health Organization. <https://doi.org/10.4060/9789240017900>

Xu, C., Yan, W., Perianen, K., Li, J., & Zhang, X. (2024). Digital literacy education for older adults: A scoping review. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*, 61(1), 467–479. <https://doi.org/10.1002/pra2.1081>

UPORABA GENERATIVNE UMETNE INTELIGENCE

Pri pripravi tega poročila je bila generativna umetna inteligenca uporabljena kot podporno orodje pri jezikovnem urejanju besedila, izboljševanju slogovne jasnosti, prevajanju posameznih besedil ter pripravi ilustrativnih grafičnih prikazov. Umetna inteligenca ni bila uporabljena za zbiranje podatkov, njihovo urejanje, kodiranje, analizo, interpretacijo rezultatov ali oblikovanje raziskovalnih ugotovitev. Za vsebinsko zasnovo raziskave, metodološke odločitve, analizo podatkov in končno besedilo poročila odgovarja avtor.

